

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет**

Факультет обліку і аудиту

Кафедра аудиту, ревізії та аналізу

Шубала (Перхалюк) Діана Петрівна

Економічна експертиза за діяльністю страхових компаній

Спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»

освітньо-професійна програма – «Економічна експертиза»

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Саченко С.І.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОБЛІК І ЗВІТНІСТЬ

1.1. Особливості економічної діяльності страхової організації як об'єкта бухгалтерського обліку

1.2. Ринок страхових послуг в контексті потреби розвитку економічної експертизи обліку та звітності

Висновок до розділу 1

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

2.1. Організаційно-методологічні засади обліку доходів, витрат і фінансових результатів страхової компанії та їх експертиза

2.2. Особливості експертизи обліку формування та використання страхових резервів

2.3. Особливості експертизи формування показників та подання фінансової звітності страхових компаній

Висновок до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБЛІКУ Й ЗВІТНОСТІ В СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ

3.1. Оцінка рівня адаптованості сучасних програмних продуктів до процедур здійснення економічної експертизи обліку та звітності

3.2. Аналітичні методи та їх використання для експертизи основних показників страхових компаній

Висновок до розділу 3

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОБЛІК І ЗВІТНІСТЬ

1.1. Особливості економічної діяльності страхової організації як об'єкта бухгалтерського обліку

У зарубіжних країнах страхування є одним із стратегічних секторів економіки. Воно забезпечує стабільність у суспільстві, гарантує власникам відшкодування збитків при втраті майна та доходу, захищає людину в багатьох випадках життя. Досвід зарубіжних країн свідчить, що страховий сектор має велике значення для сфери соціального захисту населення та працівників підприємств, особливо в надзвичайних ситуаціях. На сьогодні в Україні існує багато видів господарської діяльності. Серед них можна виділити виробничу, торгівельну, банківську тощо, але однією тих, чия роль постійно зростає є страхування.

Відповідно до Закону України «Про страхування» страхування є одним із видів цивільно-правових відносин, пов'язаних із захистом майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами (страхувальниками) страхових внесків та доходів від розміщення коштів цих фондів. Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб), які можуть набувати прав і обов'язків страхувальника згідно із договором страхування.

Систему страхування утворюють страховик (страхова компанія), яка пропонує страхові послуги страхувальникам, тобто клієнтам і несе зобов'язання за виконанням умов страхування. Страховик пропонує страхувальникам певні умови договору, що має назву страховий поліс, які у разі задоволення сторін підписуються і вносяться зазначені страхові внески.

У випадку виникнення страхового випадку страховик згідно з полісом сплачує страховку – суму на яку клієнт був застрахований.

Поняття «страхування» розглядається різними науковцями як економічні й фінансові відносини, вид діяльності та економіко-правове й соціальне явище (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до тлумачення поняття «страхування»

Автор	Визначення «страхування»
1	2
Гаманкова О.О.	Страхування як сфера фінансових відносин, що виникають між учасниками формування, розподілу та використання цільових грошових фондів, призначених для забезпечення страхового захисту майнових інтересів членів суспільства [14, с. 11].
Навроцький Д.А.	Страхування – особлива форма економічних відносин обмінно-перерозподільчого характеру з приводу формування і використання колективних страхових фондів на засадах солідарної відповідальності з метою управління різними видами ризику [48, с. 6]
Осадець С.С.	Страхування – двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності [97, с. 24].
В.В. Шахов	Страхування – економічна категорія, що являє собою систему економічних відносин, що включає сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових коштів і їх використання на відшкодування збитків при різних непередбачених несприятливих явищах (ризиках), а також на надання допомоги громадянам при настанні певних подій в їх житті [107].
Самойловський А.Л.	Системи економічних відносин, що є важливою складовою господар-ського механізму і формою реалізації майнових інтересів страховика і страхувальника з приводу утворення і використання грошового фонду, який виступає необхідною передумовою забезпечення безперервності і безперебійності суспільного виробництва [89, с. 4].
Приходько В.С.	Страхування - система економічних відносин, пов'язана з процесом формування спеціальних цільових фондів грошових коштів особливими суб'єктами підприємницької діяльності - страховиками, та використанням таких фондів у зв'язку із настанням непередбачуваних подій в суспільстві, які можуть

	спричинити збитки його членам – страхувальникам [68, с. 5].
--	---

Продовження табл.1.1

1	2
Белгородцева М.О.	Страхування як вид підприємницької діяльності, який здійснюється спеціалізованими установами (страховими компаніями) на основі отриманої ліцензії з метою отримання прибутку за допомогою акумуляції фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб (страхувальників), створення на їх основі страхових резервів для здійснення страхових виплат при настанні несприятливих подій, обумовлених договором страхування [3, с. 20].
Фурман В.М.	<p>Страхування як економіко-правове і соціальне явище є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інституційною формою економічних відносин із перерозподілу національного доходу, акумулювання, примноження й витрачання коштів страхового фонду, що будуються з урахуванням солідарності у розподілі й перерозподілі ризику, відплатності у забезпеченні необхідного захисту життя, здоров'я, працездатності населення, майнових інтересів фізичних і юридичних осіб та їхньої відповідальності перед третіми особами у разі завдання останнім шкоди; – платною системою фінансової компенсації фізичним та юридичним особам у ситуаціях, пов'язаних з економічними збитками, породжуваними об'єктивними чинниками, що будується з урахуванням як вірогідності несприятливої події, так і її можливих наслідків, а також згідно зі встановленими кваліфікованими умовами; – дієвим інструментом реалізації соціальної політики держави, основою системи соціального захисту населення; – специфічною галуззю як національної економіки, так і світового господарства [103, с. 12].

Однак розвиток економічних відносин вимагає більшого змістовного наповнення окремих категорій. Тому для подальшого дослідження термін «страхування», що вживається в науковому середовищі серед вітчизняних і зарубіжних дослідників, законодавчому полі, нормативно-правових актах страховиків, потребує певного уточнення. Вивчення літературних джерел щодо з'ясування сутності цієї дефініції дозволило дійти висновку, що поняття «страхування» розглядається різними науковцями як економічні й фінансові відносини, вид діяльності та економіко-правове й соціальне явище (табл.1.1).

Зокрема О.О. Гаманкова під страхуванням розуміє сферу фінансових відносин, унаслідок яких формуються цільові грошові фонди, що призначені для забезпечення страхового захисту майнових інтересів членів суспільства [14, с. 11]. Таке трактування терміна «страхування» з позиції фінансів характеризує основне його призначення на ринку фінансових послуг. Із цього визначення досить важко однозначно встановити порядок розрахунку результату від здійснення таких відносин.

Учені Д.А. Навроцький [48], С.С. Осадець [97], В.С. Приходько [68] та В.В. Шахов [107] розглядають страхування з погляду економічних відносин, проте визначення С.С. Осадця є більш ґрунтовним, оскільки в ньому окреслені суб'єкти таких економічних відносин, цілі їхньої діяльності та можливість передбачення кінцевого результату.

Як вид діяльності страхування визначають М.О. Белгородцева [3] та О.В. Хавтур [104]. Однак з визначення М.О. Белгородцевої випливає висновок, що страхові компанії займаються лише страховою діяльністю в той час, як попередній автор визначає можливість реалізації інших видів діяльності страховиків з метою поповнення фондів грошових коштів.

У зарубіжній науці дослідження у сфері страхування розпочалися ще у ХІХ ст., і протягом цього часу страхування розглядалось як потреба у відшкодуванні шкоди, яка може виникнути в будь-який момент. Зокрема, видатний німецький економіст А. Манес зазначав, що в економічній науці «страхуванню має бути відведене видатне місце, оскільки воно в усіх своїх видах зручним і надзвичайно доцільним способом служить забезпеченню матеріального благополуччя людини» [38, с. 7].

Учені У. Гоббі, В.Р. Ідельсон і В.І. Серебровський у своїх дослідженнях під основною метою страхування мали на увазі задоволення майнових потреб страхувальників. У той же час вони справедливо зауважували, що ця мета пов'язана з настанням випадкових обставин. Саме ці умови дозволяють розглядати пропонування способу задоволення потреб у грошах або майні як страхове відшкодування або страхову виплату. Інакше відпала б потреба в

застосуванні інституту страхування, оскільки задовольнити зазначені потреби можна іншими способами (шляхом реалізації виробничої діяльності, торгівлі, міни, дарування тощо) [40].

На підставі попередніх досліджень у ХХ ст. сутність категорії «страхування» визначається одними вченими як договір між страховиком і страхувальником [16; 18; 30], іншими – як окремі заклади, що розподіляють між собою ризики настання непередбачуваних подій [8; 9; 15].

Німецькі дослідники К.О. Граве і Л.А. Лунц під страхуванням у широкому сенсі слова розуміли, перш за все, сукупність заходів щодо створення ресурсів матеріальних і (або) грошових коштів, за рахунок яких відбувається виправлення шкоди, відновлення втрат у суспільному господарстві у разі стихійних лих або нещасних випадків [23, с. 44].

Нині зарубіжні дослідники втратили інтерес до поняття «страхування», натомість його сутність пов'язується з комерційним способом захисту від ризиків, які поширені в повсякденному житті. Зокрема, у своїх роботах вчені економісти більше уваги приділяють вивченню видів страхування [38; 92], принципів і норм ведення страхової справи [4].

Проаналізовані джерела дають змогу стверджувати, що сутність категорії страхування характеризується багатогранною складовою, оскільки поєднує в собі економічну, фінансову та правову природу, що визначає, у свою чергу, особливості організації обліку фінансових результатів діяльності страхових компаній.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, пропонуємо страхування детермінувати як вид економіко-правових відносин з приводу формування фондів грошових коштів, отриманих з різних джерел, та їх розподілу і використання в процесі забезпечення захисту майнових інтересів платників страхових платежів з урахуванням ризиків.

Страховиками в Україні визнаються юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, а також ті, що отримали ліцензію на здійснення страхової

діяльності. Мінімальний розмір статутного капіталу страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя – 1,5 млн. євро. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. Загальна частка іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному капіталі страховика не може перевищувати 49% за винятком окремих випадків, коли ця частка може досягати 50%.

Загальний розмір внесків страховика до статутних капіталів інших страховиків України не може перевищувати 30% його власного статутного капіталу, в тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може перевищувати 10%.

При створенні страховика або збільшенні зареєстрованого статутного капіталу статутний капітал повинен бути сплачений виключно в грошовій формі. Допускається сплата грошової частини внесків до статутного фонду страховика цінними паперами, що випускаються державою за їх номінальною вартістю, але не більш як 25% загального розміру статутного фонду. Забороняється використовувати для формування статутного фонду кошти страхових резервів, а також кошти, одержані в кредит та під заставу, і вносити нематеріальні активи.

Страхову діяльність в Україні здійснюють виключно страховики – резиденти України. В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені і діють відповідно до Закону України «Про страхування» [80].

До основних типів страхових компаній ринку України відносять кептивні та ті, що створені на приватному капіталі (рис.1.1).

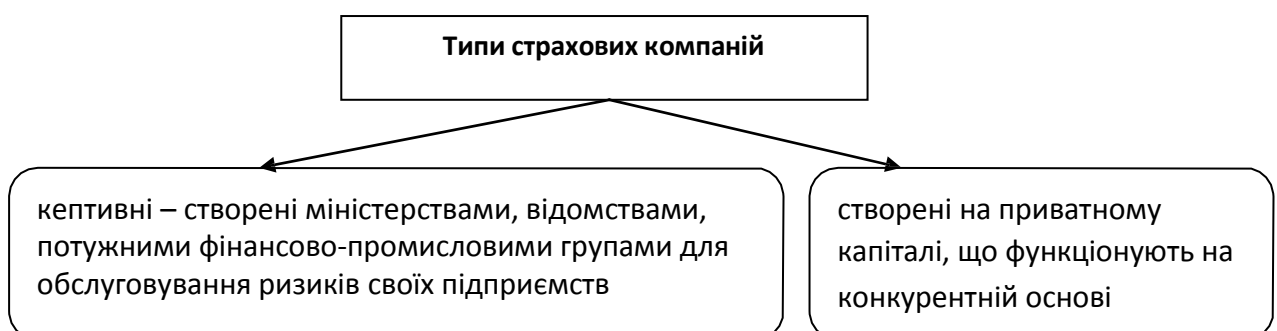
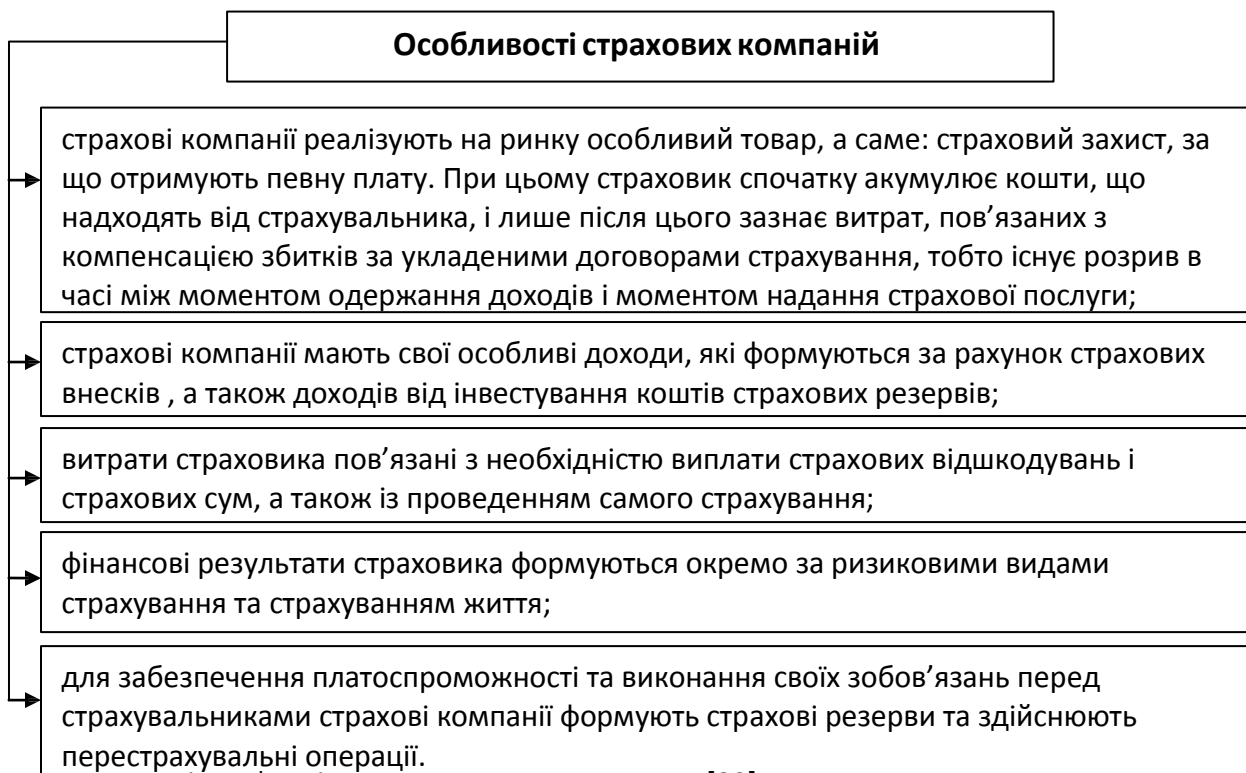

Рис.1.1. Основні типи страхових компаній на ринку України*

Примітка: * - згідно чинного законодавства [80]

Основними видами діяльності страховика можуть бути страхування, перестраховування (страхування одним страховиком виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником в іншого страховика) і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Допускається виконання страховиками цих видів діяльності у вигляді надання послуг іншим страховикам на основі договорів про спільну діяльність. Об'єктами страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з: життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Особливості організації фінансів страхових компаній впливають із наступного (рис.1.2).

Примітка: * - згідно чинного законодавства [80]

На ринку України здійснює свою активну діяльність національна акціонерна страхова компанія «Оранта», головним засновником якої виступає Фонд державного майна.

Національна акціонерна страхова компанія НАСК «Оранта» одна з провідних компаній України, створена відповідно до постанови КМУ від 07.09.1993 р. № 709 «Про створення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» на умовах і у порядку, передбаченим Указом Президента України від 15.06.1993 р. № 210/93 «Про корпоратизацію підприємств» [49].

Страхова компанія є публічним акціонерним товариством, заснованим Фондом державного майна України, що надає послуги страхування з 1993 року. Проте, у 2007 році Фонд державного майна України продав інвесторові останній пакет акцій, що перебував у державній власності. Компанія стала приватною, що сприяло подальшому поліпшенню структури активів НАСК «Оранта» і підвищенню її платоспроможності.

Метою діяльності НАСК «Оранта» є одержання прибутку шляхом надання послуг з усіх видів страхового захисту майнових інтересів (рис.1.3) громадян і юридичних осіб та здійснення фінансової діяльності в межах, визначених законодавством України та Статуту страхової компанії.

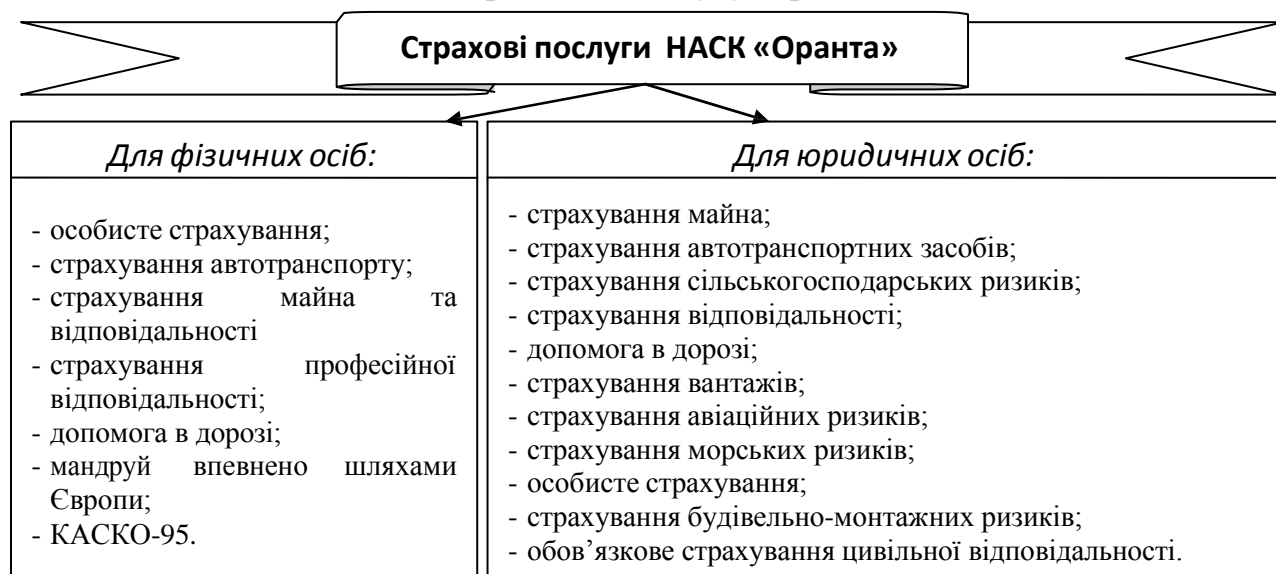

Рис.1.3. Страхові послуги НАСК «Оранта» для фізичних і юридичних осіб

Примітка: * - джерело [49].

Страхова компанія «Оранта» здійснює всі види обов'язкового, добровільного страхування та перестраховування згідно вимог чинного законодавства України, на які вона отримала ліцензію. На діяльність у 2016 році вона мала 33 страхових ліцензії.

Відповідно до законодавчих та установчих документів, основне завдання страхової компанії – надавати послуги за різними видами страхування своїм клієнтам, що забезпечує страховикам можливість сформувати певні види резервів, частину з яких у майбутньому спрямувати в інвестиційну сферу. Здійснення основної (страхової) діяльності, від якої формується основна частка прибутку, передбачає реалізацію окремих страхових продуктів та надання інших видів страхових послуг клієнтам страхової компанії.

1.2. Ринок страхових послуг в контексті потреби розвитку економічної експертизи обліку та звітності

У розвинутих країнах страхування є одним із найбільш важливих і стратегічних секторів фінансового ринку, оскільки знімає навантаження з видаткової частини бюджету щодо відшкодування збитків, залучення інвестицій в економіку, розв'язання соціальних проблем суспільства й забезпечує перерозподіл 8-12 % ВВП. До того ж, основним чинником соціально-економічного розвитку країни є рівень безпеки життя та виробництва, який гарантується страховим захистом.

В Україні страховий ринок представлений усіма страховиками, які локалізовані на певній території й реалізують свою діяльність відповідно до законодавства. Цей вид ринку розглядається як середовище, у якому формується попит і пропозиція на страхові послуги та досягається певний результат від взаємодії страховиків і страхувальників.

На національному фінансовому ринку страхові організації стабільно посідають передові позиції серед інших представників й поступаються лише банківському сектору [52].

Найбільш поширеними представниками страхового ринку є страхові компанії, які беруть на себе зобов'язання за певну плату відшкодувати завданий страховим випадком збиток або виплатити страхову суму

страхувальникові чи іншим особам, зазначеним у договорі, й при цьому одержують прибутки (збитки).

Як уже зазначалося вище, ринок страхових послуг посідає друге місце за рівнем капіталізації в сфері небанківських фінансових ринків. Згідно офіційних оприлюднених даних [58, с.1] загальна кількість страхових компаній станом на 30.06.2017 становила 300, що на 43 одиниці менше, ніж їх було на аналогічну дату 2016 року (рис. 1.4).

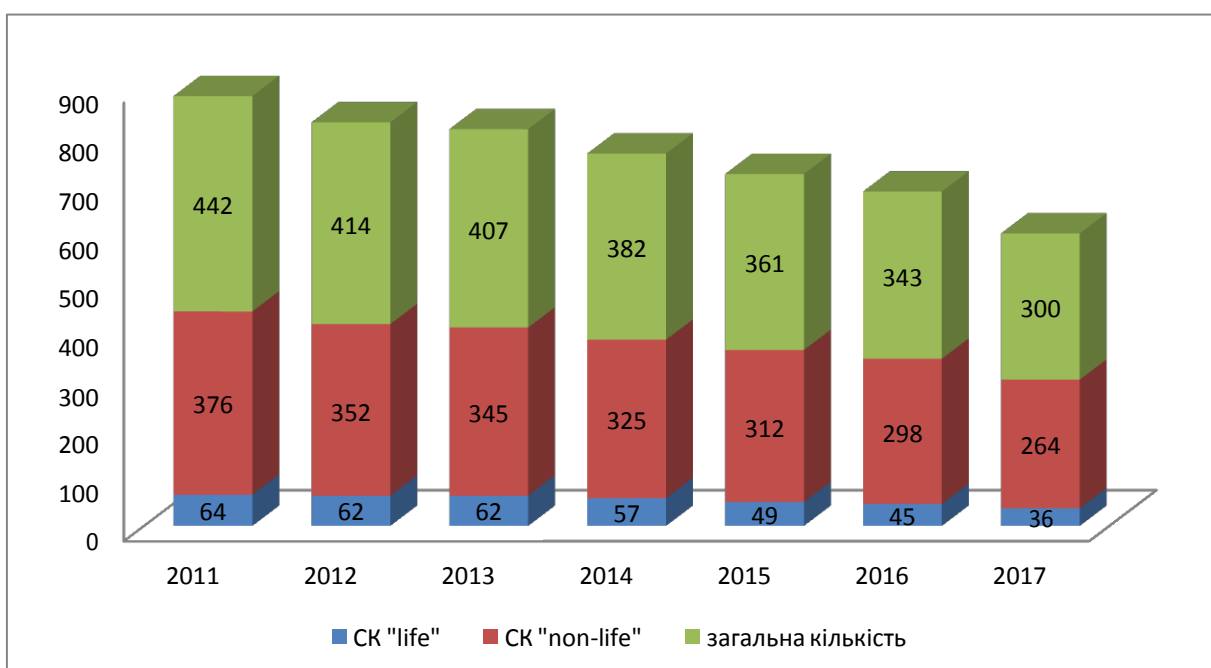

Рис. 1.4. Динаміка кількості страхових компаній на ринку у 2011-2017 рр.*

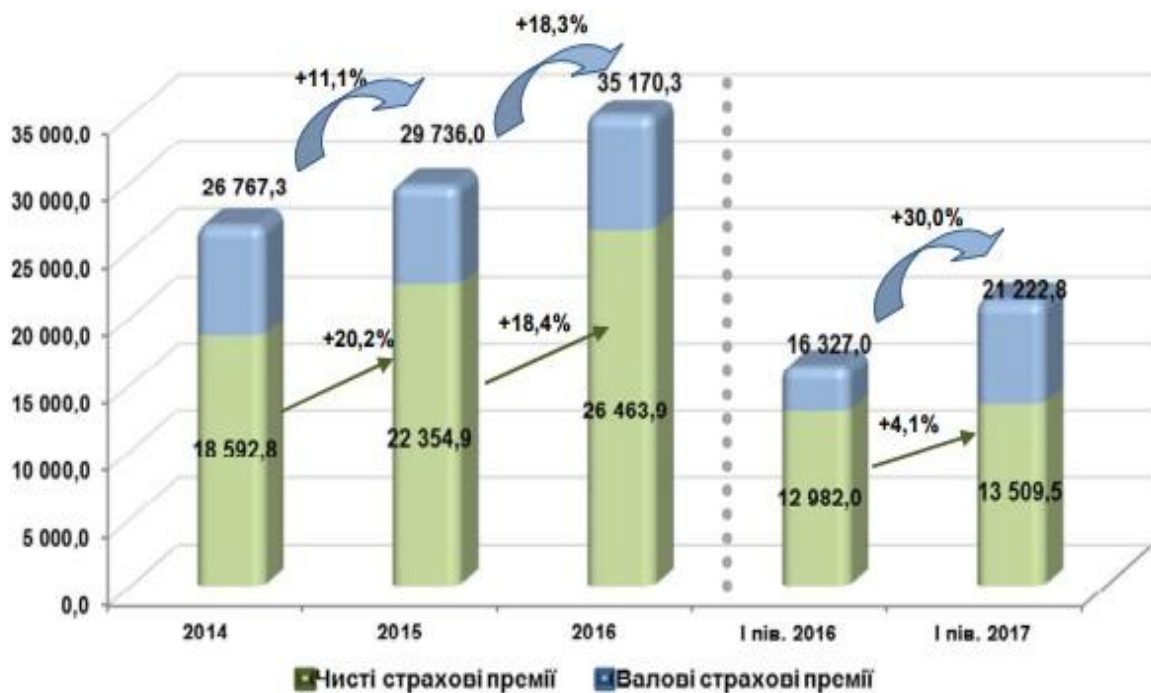
Примітки: * - узагальнено на основі [58]; скорочення: СК «Life» – страхові компанії, що здійснюють страхування життя, СК «nonLife» – страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя.

Порівняно з січнем-червнем 2016 року, за аналогічний час у 2017-му році обсяг надходжень валових страхових премій зріс на 4895,8 млн. грн. (30,0%), а обсяг чистих страхових премій – на 527,5 млн. грн. (4,1%). При цьому збільшення валових страхових платежів відбулося практично за всіма видами страхування. В числовому виразі ці показники складають: за

фінансовими ризиками на 1055,4 млн. грн., або на 70,0%; за страхуванням: майна на 958,5 млн. грн., або на 50,4%; від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ на 913,4 млн. грн., або на 83,0%; вантажів і багажу на 665,7 млн. грн., або на 37,6%; автомобілів (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») на 599,2 млн. грн., або на 13,5%; відповідальності щодо третіх осіб на 347,8 млн. грн., або на 44,4%; медичне – на 273,3 млн. грн., або на 24,1%; авіаційне – на 217,3 млн. грн. (61,3%); від нещасних випадків на 133,4 млн. грн. (34,7%). Натомість частка чистих страхових премій у валових страхових преміях за I півріччя 2017 року склала 63,7%, що на 15,8% менше, ніж було в аналогічному періоді 2016 року [58, с.1].

Впродовж аналізованого періоду на 8,5% зростає також кількість укладених договорів страхування. В кількісному вираженні – на 7028,8 тис. одиниць. В структурному складі це збільшення розподілене так: по добровільному старуванню – на 19163,6 тис. одиниць (або вдвічі), з них страхування від нещасних випадків на 12848,5 тис. одиниць (або в 4 рази). Вдвічі зростає кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків, що склало на 3016,4 тис. одиниць більше, ніж було у 2016 році. Але одночасно відбулося зменшення на 17,4% кількості укладених договорів по обов'язковому страхуванні (на 12317,1 тис. одиниць).

Такий спад відбувся через зменшення кількості договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 12 443,3 тис. одиниць (18,7%) (рис. 1.5) [58, с.1].

**Рис. 1.5. Динаміка страхових премій за 2014 – 2016 рр.,
I півр. 2017 р. (млн. грн.)**

Примітки: * - джерело [58, с.5]

Якщо проаналізувати основні показники діяльності страхового ринку в Україні за I півріччя 2017 року, порівняно з аналогічним періодом 2016 року, то можна зауважити, що є як позитивна, так і негативна динаміка (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

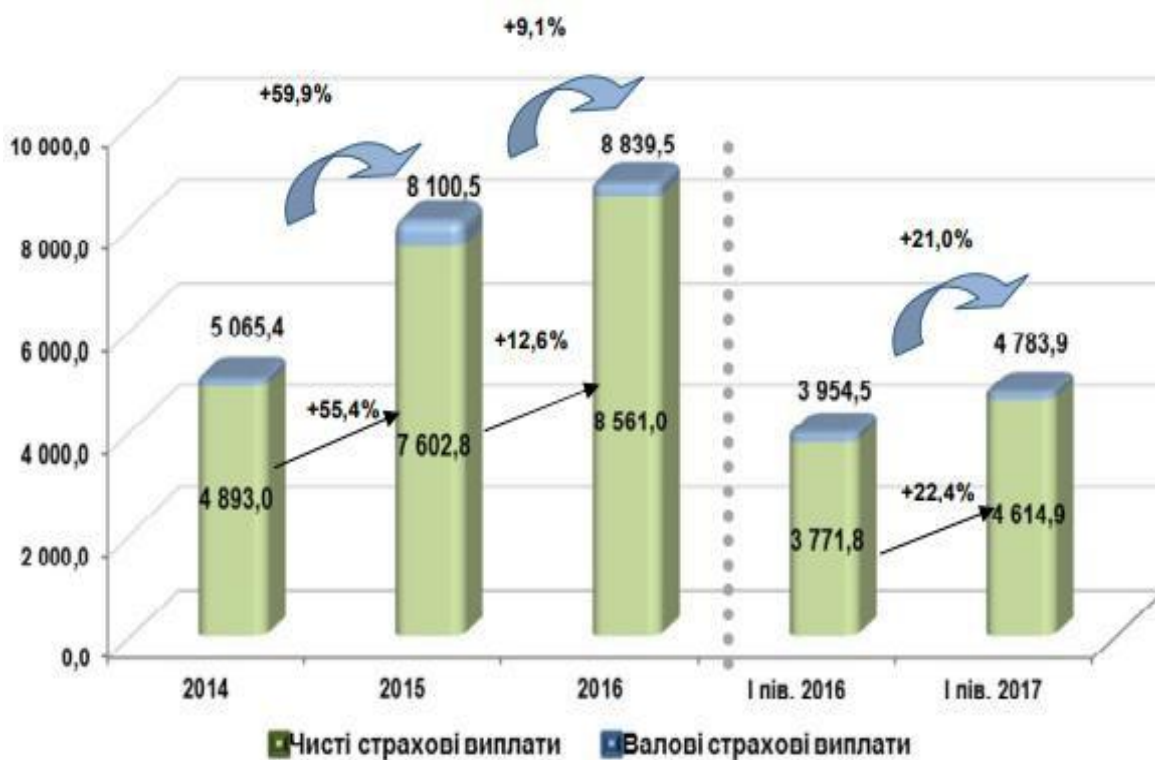
Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка*

	I півріччя 2016	I півріччя 2017	Темпи приросту I півріччя 2017/ I півріччя 2016 I півріччя 2016	
			млн. грн.	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць				
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:				
- зі страхувальниками – фізичними особами	16 375,6	35 847,8	-	19 472,2
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	66 590,9	54 147,6	-	-12 443,3

<i>продовження табл. 1.2</i>				
Страхова діяльність, млн. грн.				
Валові страхові премії	16 327,0	21 222,8	4 895,8	30,0
Валові страхові виплати	3 954,5	4 783,9	829,4	21,0
Рівень валових виплат, %	24,2	22,5	-	-
Чисті страхові премії	12 982,0	13 509,5	527,5	4,1
Чисті страхові виплати	3 771,8	4 614,9	843,1	22,4
Рівень чистих виплат, %	29,1	34,2	-	-
Перестраховування, млн. грн.				
Сплачено на перестраховування, в т.ч.:	5 729,8	9 771,0	4 041,2	70,5
- перестраховикам-резидентам	3 345,0	7 713,3	4 368,3	130,6
- перестраховикам-нерезидентам	2 384,8	2 057,7	-327,1	-13,7
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	494,4	566,3	71,9	14,5
- перестраховиками-резидентами	182,7	169,0	-13,7	-7,5
- перестраховиками-нерезидентами	311,7	397,3	85,6	27,5
Отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів	20,2	20,2	0,0	0,0
Виплати, компенсовані перестраховувальникам - нерезидентам	8,1	0,1	-8,00	-98,8
Страхові резерви, млн. грн.				
Обсяг сформованих страхових резервів	19 036,8	20 778,1	1 741,3	9,1
- технічні резерви	11 888,1	7 797,5	-4 090,6	-34,4
- резерви зі страхування життя	7 148,7	12 980,6	5 831,9	81,6
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.				
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	54 722,2	55 173,3	451,1	0,8
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	33 742,2	33 787,1	44,9	0,1
Обсяг сплачених статутних капіталів	12 534,8	12 758,4	223,6	1,8 4

Примітка: * - джерело [58, с. 3]

Згідно статистичних даних, які є у відкритому доступі, обсяг валових страхових виплат за I півріччя 2017 р. дорівнює 4783,9 млн. грн. З них з видів страхування, відмінних від страхування життя він складає 4518,0 млн. грн. (94,4%), зі страхування життя – 265,9 млн. грн. (5,6%). Валові страхові виплати за I півріччя 2017 р. зросли до 4 783,9 млн. грн., або на 21,0% в порівнянні аналогічним періодом 2016 р., а чисті страхові виплати – на 22,4% (4614,9 млн. грн.) [58, с.9].

**Рис. 1.6. Динаміка страхових виплат за 2014 – 2016 рр.,
I півр. 2017 р. (млн. грн.)**

Примітка: * - джерело [58, с.9]

Позитивна динаміка, досягнута за 6 місяців 2017 р., порівняно з аналогічним періодом 2016 р. по основних показниках діяльності страхових компаній, таких як страхові премії та страхові виплати на тлі скорочення кількості суб'єктів господарювання в цій сфері вказує на наявність певного резерву їх потенціалу. Він ґрунтується на активах, які використовуються страховими компаніями, та обсязі страхового забезпечення, яке по іншому ще називається страховим резервом страховика.

Дослідження динаміки активів та обсягів страхових резервів страховиків за 2014 – 2016 рр. та станом на 30.06.2017 р. свідчить, що вони мають тенденцію до зменшення (рис. 1.7).

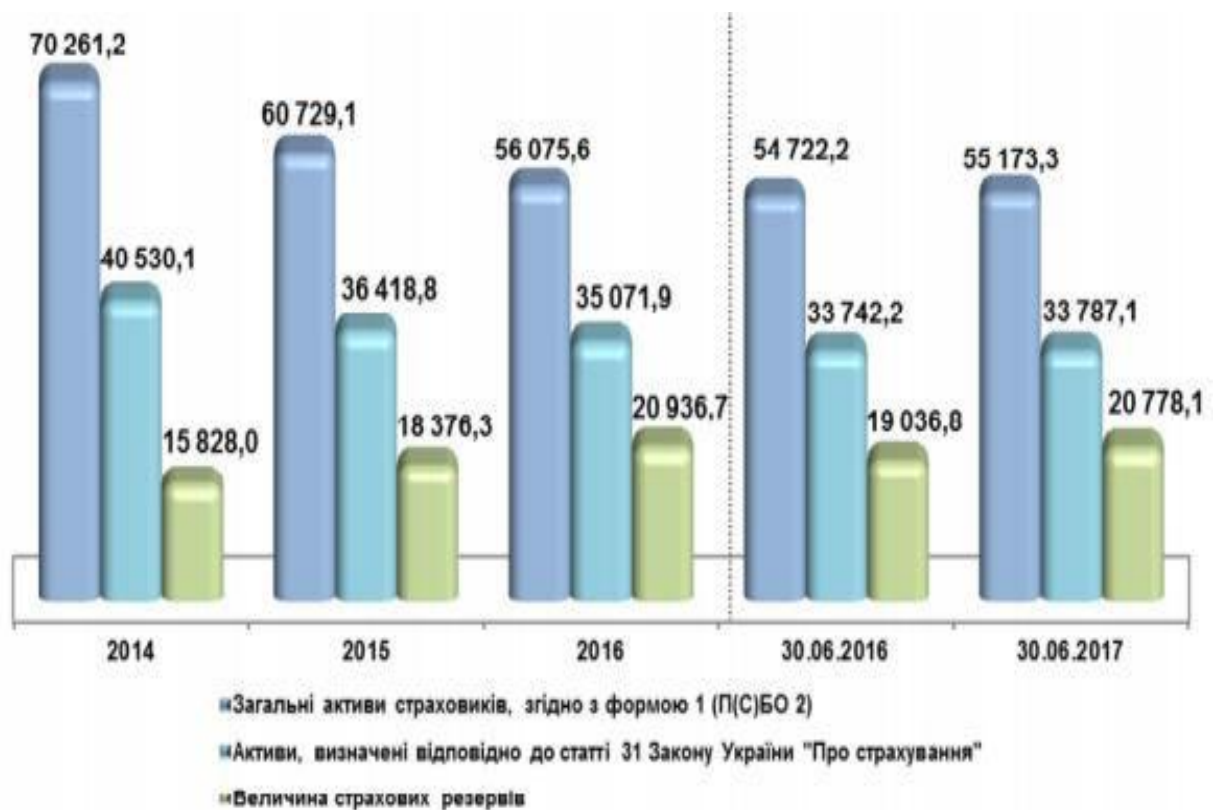

Рис. 1.7. Обсяг активів та страхових резервів страховиків за 2014–2016рр. та станом на 30.06.2017 (млн. грн.)

Примітка: * - джерело [58, с.25]

Натомість страхові премії зростають. За прогнозами у 2017 р. і страхові активи та резерви також схильні до зростання (щонайменше порівняно з 2016-м р.).

Це вказує на те, що функціонуючі страхові компанії, як активні представники вітчизняного ринку фінансових послуг, вміло використовують вплив різноманітних чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, ретельно планують свою діяльність, а також володіють достатньо активним і компетентним персоналом.

Прикладом цього служить і НАСК «Оранта», яка є об'єктом дослідження та написання магістерської роботи. Ця компанія є публічним акціонерним товариством, що засноване Фондом держмайна України. Мета діяльності компанії – отримання прибутку з надання різних видів страхових

послуг дозволених законодавством. Отож компанія здійснює всі види обов'язкового, добровільного страхування та перестраховання і здійснення фінансової діяльності.

Загалом страховики, як суб'єкти фінансового ринку, можуть здійснювати основну (страхову) та неосновну діяльність (інвестиційну, фінансову, іншу). При цьому в інформаційній системі від кожного виду діяльності формується свій фінансовий результат, оскільки страховики отримують грошові кошти від здійснення усіх видів діяльності та несуть відповідні витрати.

Таким чином забезпечується дотримання принципу бухгалтерського обліку нарахування та відповідності доходів і витрат [70].

В цьому контексті досліджувана страхова компанія не є винятком. В своїй діяльності вона здійснює різні операції та надає різні страхові послуги. Вона веде бухгалтерський облік в єдиній обліковій системі на рівні Головного офісу в розрізі підпорядкованих безбалансових дирекцій (структурних підрозділів), яких у Компанії є 23.

Компанія сплачує до бюджету згідно чинного законодавства податок на прибуток, на додану вартість, на майно (а саме на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю, транспортний податок), екологічний податок, рентну плату за спеціальне використання води, державне мито, ЄСВ (єдиний соціальний внесок).

Податок на прибуток розраховується й сплачується за місцем реєстрації в Міжрегіональному головному управлінні ДФС – Центральному офісі з обслуговування великих платників податків.

Податкові й статистичні звіти по загальнодержавних і місцевих податках складаються на рівні головного офісу Компанії. До органів управління Компанією відносяться загальні збори акціонерів, Наглядова рада та Правління Компанії на чолі з Головою (рис. 1.8).

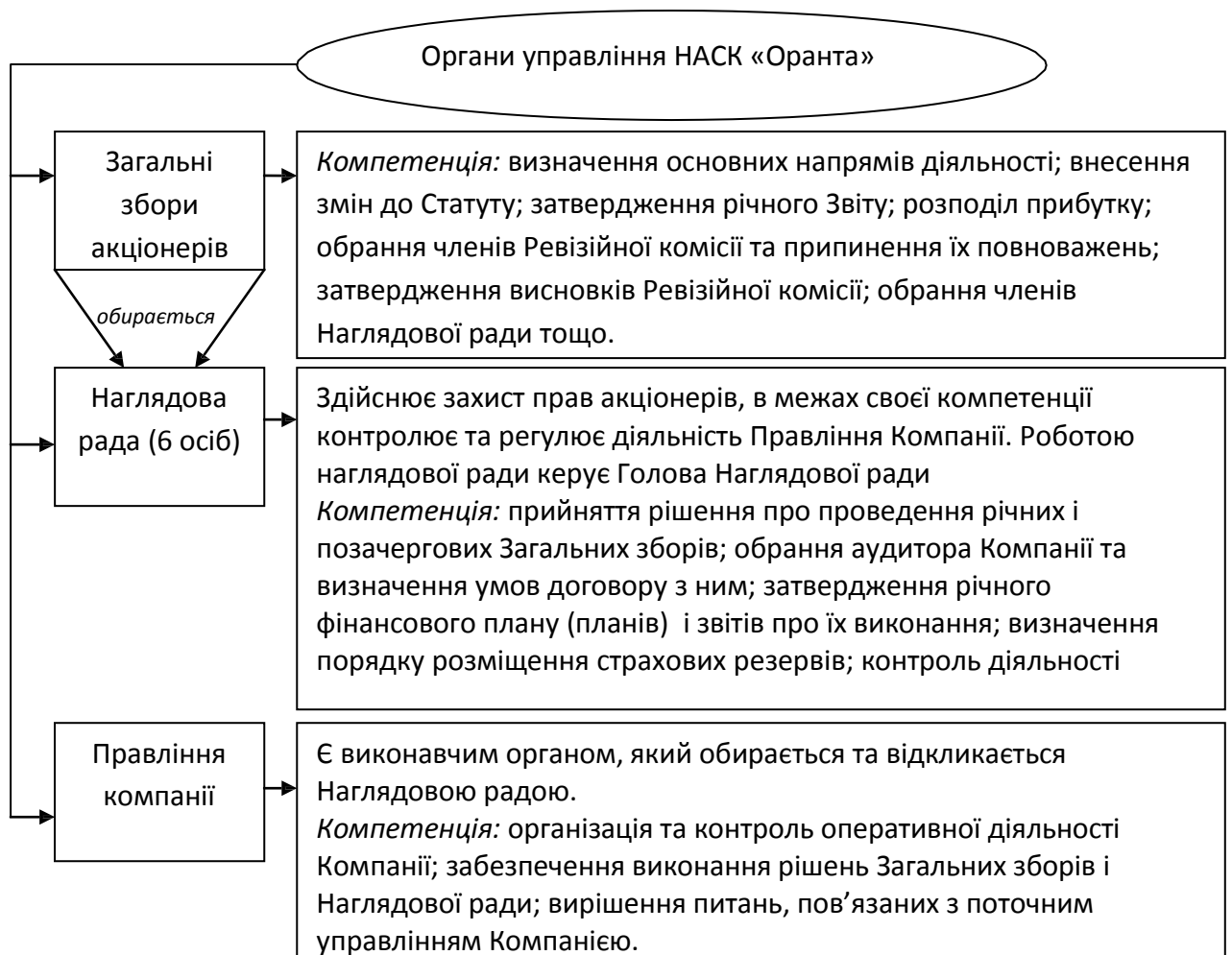

Рис. 1.8. Органи управління НАСК «Оранта» та їх компетенції

Примітка: * - сформовано на основі [55]

Вітчизняна практика діяльності страхових компаній України свідчить про те, що більшість страховиків має широку мережу філій на території країни й локалізує свої головні офіси в обласних центрах. Це насамперед впливає на порядок складання та подання звітності даних суб'єктів ринку.

Зокрема філії здійснюють свою діяльність як безбалансові відділення, а по закінченні кварталу (року) головні офіси складають фінансову звітність [70] та окремо страхову звітність згідно з Порядком складання звітних даних страховиків [76].

Так, до складу НАСК «Оранта» на дату написання роботи входило 23 безбалансові дирекції (у т.ч. дирекція м. Києва), що на 3 одинці менше, ніж у 2015 році, 497 безбалансових відділення у містах і районах областей України. Структурні підрозділи страхової компанії не є самостійними

юридичними особами та діють у відповідності до Положень, затверджених загальними зборами акціонерів.

Для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності НАСК «Оранта» на Загальних зборах акціонерів обирають Ревізійну комісію з 5 чоловік на 5 років. В компанії у 2016 році функціонували: тендерний комітет, комітет з врегулювання страхових випадків, бюджетний комітет.

Діяльність страхових компаній, в тому числі досліджуваної, пов'язана з невизначеностями та ризиками. Останні трактуються в компанії як вірогідність або загроза втрати частини доходу або понесення додаткових витрат в результаті страхової та фінансової діяльності. До складу ризиків входять такі основні складові ризики: страхової діяльності; операційні ризики; фінансові; стратегічні; інші ризики, пов'язані з зовнішніми чинниками. Компанія має систему наскрізного управління всіма видами ризиків, яка відповідає вимогам міжнародних стандартів і чинному законодавству України.

Середньооблікова чисельність працюючих станом на 01.01.2017 р. становила в компанії 4273 особи. Активи Компанії включають: основні засоби (698198,8 тис. грн.); нематеріальні активи (36668,2 тис. грн.) (додаток А, Б). Капітальні інвестиції, котрі рахуються на балансі НАСК «Оранта» станом на 01.01.2017 р. загалом склали 201,8 тис. грн. (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Обсяг капітальних інвестицій НАСК «Оранта» на 01.01.2017 р., тис. грн.

Капітальні інвестиції	За 2016 рік	На 01.01.2017 р.
Капітальне будівництво	29,3	183,3
Придбання (виготовлення) основних засобів	392,9	13,3
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	-	5,2
Придбання (створення) нематеріальних активів	1052,2	-
Разом	1474,4	201,8

Примітка: * - сформовано на основі [86, с.11]

Станом на 01.01.2017 р. чиста вартість активів Компанії становила 247814 тис. грн. і перевищувала статутний капітал на 88814 тис. грн. Впродовж 2016 р. статутний капітал НАСК «Оранта» був зменшений на 616125 тис. грн. Зменшення відбулося на основі рішення Загальних зборів акціонерів з метою приведення показників діяльності компанії до ліцензійних умов здійснення страхової діяльності.

Страхова діяльність в Україні є регламентованою законодавчо, відповідно, страхування трактується в НАСК «Оранта» як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [80].

Важливою забезпечувальною складовою при цьому є страхові резерви, які формуються для покриття відповідальності Компанії. Загальна сума страхових резервів, які були сформовані впродовж 2016 р. (станом на 01.01.2017 р.) склала 328704,3 тис. грн. (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Страхові резерви НАСК «Оранта» (на 01.01.2017 р.)

Назва страхового резерву	Сума, тис. грн.
Резерв незароблених премій	171277,0
Резерв заявлених, але не виплачених збитків	109142,8
Резерв збитків, які виникли, але не заявлені	32935,3
Резерви катастроф	15000,0
Резерви зі страхування життя	349,2
в т.ч. резерви довгострокових зобов'язань	349,2
ВСЬОГО	328704,3

Примітка: * - сформовано на основі [86]

Дослідження обсягу страхових резервів НАСК «Оранта» у динаміці (за 2012-20106 роки) (рис. 1.9) свідчить про їхнє зростання.

Проте це зростання не характеризується стабільністю. Спади обсягу страхових резервів порівняно з попереднім роком, наприклад відбулися у 2013 та 2016 роках.

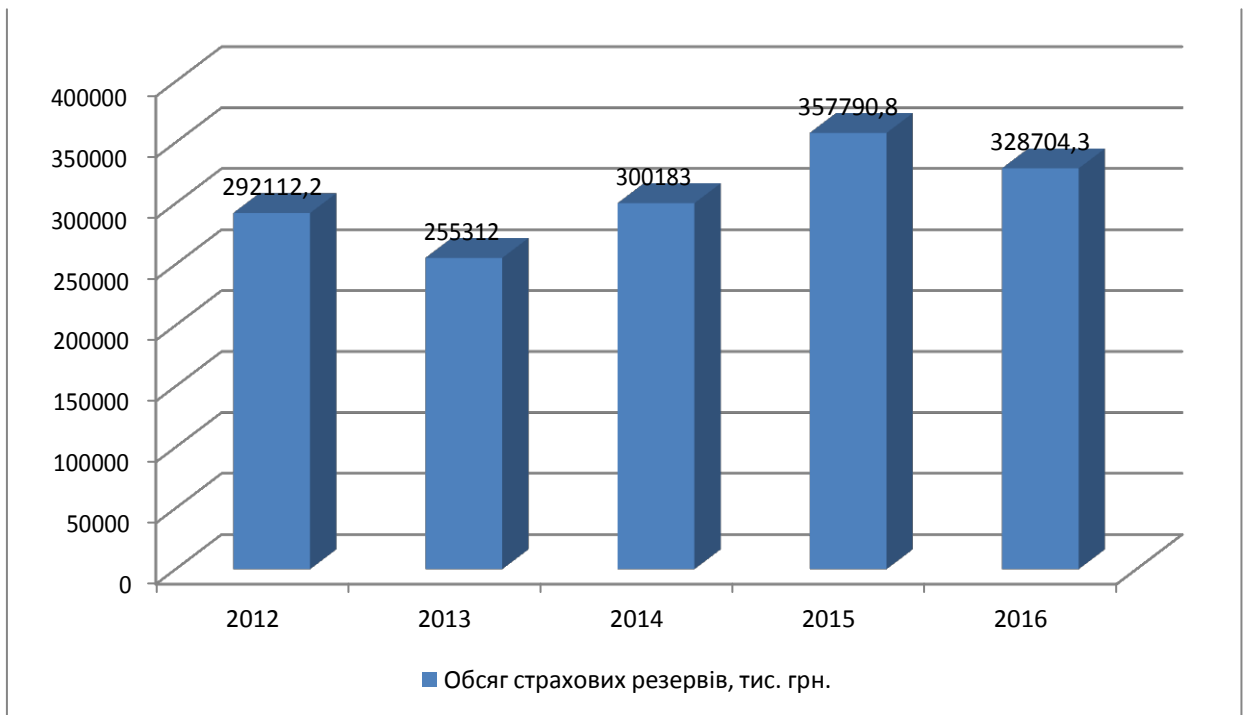

Рис. 1.9. Динаміка страхових резервів НАСК «Оранта»*

Примітка: * - сформовано на основі [56]

Не менш важливим показником, який характеризує результативність діяльності НАСК «Оранта» є дохід.

Він включає в себе кілька складових:

- дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- інший операційний дохід;
- фінансовий дохід;
- інший дохід (рис. 1.10).

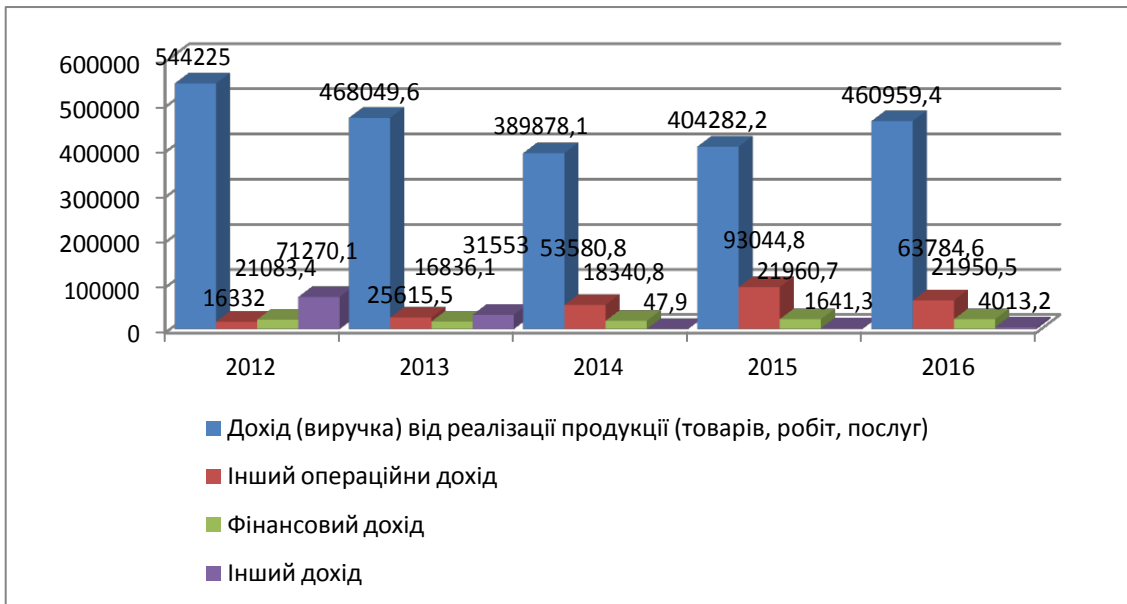

Рис. 1.10. Динаміка доходів НАСК «Оранта», тис. грн.*

Примітка: * - сформовано на основі [56]

Як видно з рис. 1.10, тенденція доходності Компанії негативна, тобто її дохід у 2016-му році, порівняно з 2012-м знизився. Однак за роками ця тенденція не є стабільною. Зокрема, якщо порівняти дохід 2016 року, то починаючи з 2014 року він хоч повільно, але зростає. Ще більш показовим з позиції результату діяльності є прибуток. Його динаміка по НАСК «Оранта» показана на рис. 1.11.

Рис. 1.11. Динаміка прибутку НАСК «Оранта» до оподаткування, тис. грн.*

Примітка: * - сформовано на основі [56]

Аналіз показника прибутку до оподаткування та його візуалізація, подана на рис. 1.11 свідчить про нестабільність результатів діяльності НАСК «Оранта». Значні розриви між обсягом отриманого прибутку до оподаткування за роками без глибокої оцінки причин не дозволяє зробити більш адекватний висновок і дати пояснення причин такої динаміки цього показника.

Одним з дієвих інструментів забезпечення прозорості та зрозумілості показників діяльності, який з цією метою може бути ефективно використаний – це економічна експертиза обліку й звітності та їхніх даних. Застосування економічної експертизи актуальне для НАСК «Оранта» також з причини необхідності забезпечення дотримання вимог п.15 МСФЗ 4 «Страхові контракти», який рекомендує страховику на кожну звітну дату оцінювати адекватність страхових зобов'язань, використовуючи для цього поточні оцінки майбутніх рухів грошових коштів за страховими контрактами. Для підтвердження адекватності страхових резервів (зобов'язань) НАСК «Оранта» укладає договори про надання актуарних послуг з фірмами, які такі послуги надають. Зокрема, для досліджуваної Компанії такі послуги надає ТОВ «Дослідницький центр «Евклід»».

Однак для власних внутрішньо фірмових потреб аналогічні роботи могли б здійснювати працівники фірми (або окремо прийнята в штат особа, або, якщо це економічно доцільно – окремий відділ економічної експертизи). Проте дослідження діяльності облікової та інших економічних служб свідчить, що такі роботи не проводяться. Це слід вважати суттєвим упущенням, оскільки через застосування спеціальних прийомів і методів, які притаманні економічній експертизі, можна реалізувати надзвичайно важливе завдання в діяльності страхових компаній – пошук внутрішніх резервів підвищення ефективності, в тому числі зокрема в частині облікових і звітних даних.

Поясненням цього служить недостатня дослідженість самого поняття «економічна експертиза», відсутність системних досліджень щодо її

призначення, методики, організації та методології в національній економіці України загалом, страхової діяльності зокрема і, особливо в частині обліку та звітності. Низький інтерес до цього важливого економічного явища та інструмента підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання пов'язаний також з дефіцитом кадрового забезпечення, здатного на належному рівні застосовувати методику економічної експертизи на практиці.

Окрім цього, розвиток методології, організації, методики та техніки економічної експертизи, зокрема в частині обліку та звітності, гальмується відсутністю належного наукового обґрунтування її завдань. Останні можуть одночасно служити основою встановлення принципів економічної експертизи. На наш погляд до основних завдань економічної експертизи слід віднести:

- дослідження доцільності та ефективності облікового відображення об'єктів бухгалтерського обліку в певному рівні деталізації (принцип доцільності аналітичності);
- встановлення рівня відповідності облікових даних запитам системи управління та інших зацікавлених користувачів (принцип відповідності управлінським запитам);
- виявлення рівня дотримання вимог чинного законодавства при веденні бухгалтерського обліку та формуванні звітності (принцип законності);
- аналіз логічності системи документального забезпечення (принцип логічності);
- аналіз результативності обліку та звітності (принцип ефективності);
- оцінка і аналіз даних обліку та звітності для потреб формування стратегії і тактики діяльності суб'єкта господарювання (принцип системності);

– дослідження стану використання облікових показників для цілей аналізу, планування та прийняття рішень (принцип комплексності) та ін.

Реалізація визначених вище завдань вимагає застосування наукового логічного ланцюжка досліджень: від теорії до організації та практики. Якщо бути більш детальним, то спочатку необхідно дослідити сутність, дати обґрунтоване означення економічної експертизи, окреслити її предмет, метод, принципи, засади здійснення та нормативне регулювання. Після цього слід провести аналіз стану розвитку економічної експертизи, її методикою та організацію та на цій основі сформулювати й обґрунтувати практичну реалізацію щодо системи обліку та звітності досліджуваного суб'єкта господарювання.

РОЗДІЛ 2.

СИСТЕМА ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

2.1. Організаційно-методологічні засади обліку доходів, витрат і фінансових результатів страхової компанії та їх експертиза

Зважаючи на те, що економічна експертиза може існувати не лише як послуги, які надаються спеціалізованими суб'єктами діяльності й особами, що мають відповідні ліцензії, але її методикою можна застосовувати і для внутрішніх потреб страхових компаній, дослідження вимагають підходи й способи її здійснення. Економічна експертиза може застосовуватися щодо бухгалтерського обліку в цілому та усіх його об'єктів, але не завжди це фінансово вигідно. У зв'язку з цим, якщо йдеться не про конкретно визначений об'єкт експертизи, а можливість його вибору експертом, то найбільш інформаційними в цьому контексті є доходи, витрати і фінансові результати страхової компанії. Страхові компанії України здебільшого використовують у своїй діяльності журнально-ордерну форму бухгалтерського обліку. При використанні цієї форми облік ведеться за

принципом накопичення даних у бухгалтерських документах за видами і окремими напрямками. Таке накопичення здійснюється в облікових регістрах – прибуткових та видаткових відомостях, які є проміжною ланкою між бухгалтерськими документами і журналами-ордерами.

При здійсненні економічної експертизи необхідно перевірити чи всі первинні бухгалтерські документи реєструються в прибуткових та видаткових відомостях. І чи здійснюється хронологічний запис кожної страхової і господарської операції та одночасне їх групування за видами страхування. Після цього звіряються підсумкові обороти за день або за декілька днів чи правильно вони перенесені до журналів-ордерів, де фіксується кореспонденція однорідних операцій на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. При експертизі слід врахувати, що за незначних обсягів операцій проміжні облікові регістри можуть не використовуватись, а вся інформація відразу заноситься до журналів-ордерів. При цьому зазвичай використовують такі журнали-ордери: «Каса», «Поточний рахунок», «Підзвітні особи», «Розрахунки по заробітній платі», «Інші операції». Кількість і характер журналів-ордерів, необхідних для забезпечення якісного бухгалтерського обліку, визначають головні бухгалтери страхових компаній на свій розсуд. У зв'язку з цим слід проаналізувати чи обґрунтований ораний компанією перелік журналів-ордерів і чи залишились упущеними важливі операції, які варто було б обліковувати окремо, тобто з використанням є якихось журналів. Далі звіряються підсумкові обороти в журналах-ордерах за місяць з даними на балансових рахунках Головної книги, яка є основним регістром синтетичного обліку. Щомісячно в Головній книзі виводяться залишки на синтетичних рахунках, групування яких надає можливість скласти бухгалтерський баланс. Він складається один раз на квартал наростаючими підсумками з початку календарного року. Документообіг при використанні журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку можна подати у вигляді схеми (рис. 2.1).

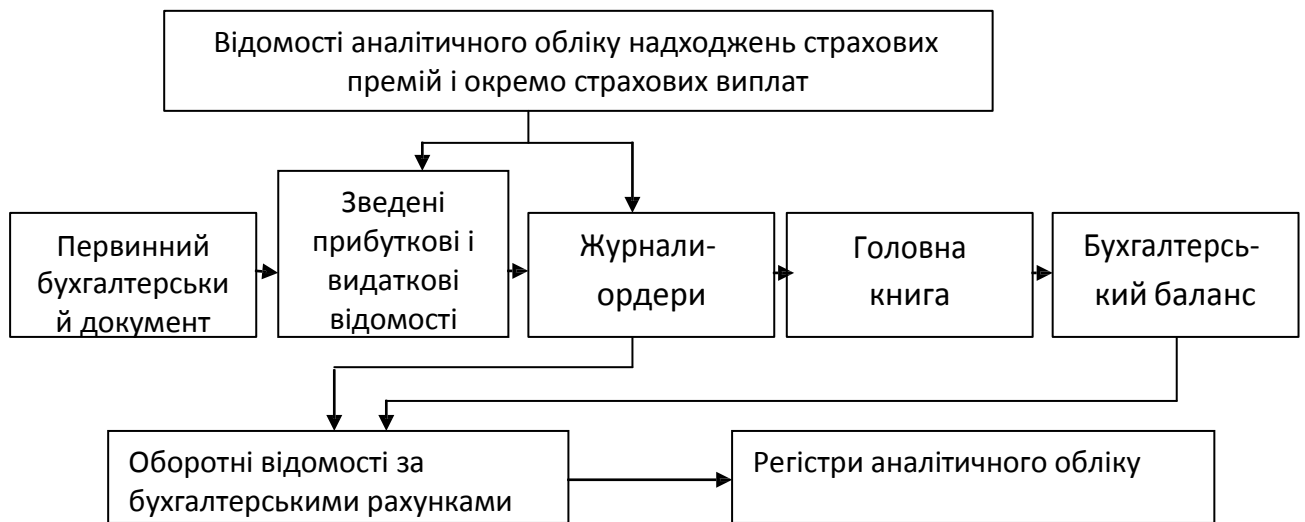

Рис. 2.1. Схема документообігу НАСК «Оранта»

Примітка: * - сформовано на основі чинної практики

За такою є схемою доцільно проводити експертизу. До слова, як видно з наведеної схеми документообігу НАСК «Оранта» (рис.2.1), аналітичний облік страхових операцій ведеться у відомостях аналітичного обліку страхових премій і страхових виплат. Це також досить важливі показники діяльності страхових компаній, тому на них при експертизі також ватро акцентувати увагу.

Оскільки для страхових компаній не існує спеціального П(С)БО, який би регламентував їх діяльність та особливості визнання доходів і витрат від страхування, вони керуються національними положеннями. Але особливістю, яку слід врахувати при експертизі, є те, що великі страхові компанії зобов'язані формувати звітність відповідно до вимог МСФЗ.

Тому варто знати і ті особливості, які виникають при цьому в обліку, а також підходи до трактування основних понять, таких як доходи, витрати тощо.

Згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку (далі – МСБО) 18 «Дохід» дохід – це валове надходження економічних вигід протягом періоду, що виникає в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників власного капіталу [45].

У національному стандарті це визначення доповнено тим, що оцінка доходу має бути достовірно визначена. Відповідно до положення стандарту бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) 15 «Дохід» доходи класифікуються наступним чином: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні, фінансові та інші доходи [63].

У зв'язку зі специфікою діяльності доходи страхових компаній поділяють на 3 групи (рис.2.2), які слід розрізняти при проведенні експертизи обліку доходів.

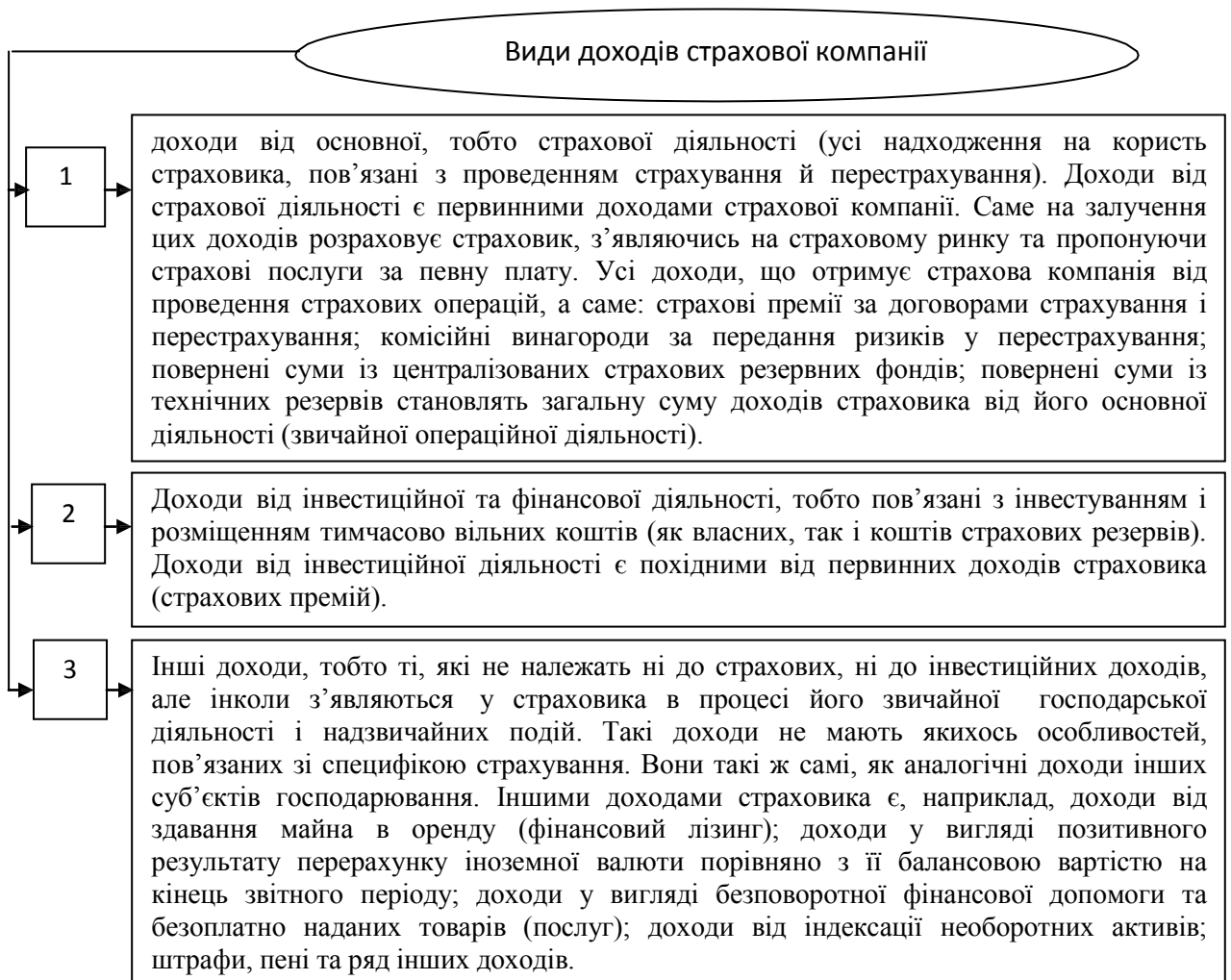

Рис. 2.2. Доходи страхових компаній та їх класифікація, яку необхідно врахувати в процесі проведення експертизи*

Примітка: * - сформовано на основі [96, с. 487].

Ураховуючи те, що чинним планом рахунків не виділено субрахунки й модель ведення обліку наближено до МСБО, більшість суб'єктів продовжує застосовувати субрахунки, передбачені Інструкцією по використанню рахунків бухгалтерського обліку [31], що в страховому секторі негативно позначається на якості звітності. Тому більш доцільним і правомірним для страховиків є виокремлення спеціальних рахунків обліку доходів і витрат з метою формування достовірного фінансового результату. Експерт може визначити, які саме рахунки для цього необхідно відкрити.

На сьогодні у вітчизняній практиці для обліку доходів страховики використовують такі субрахунки бухгалтерського обліку:

- 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»;
- 705 «Перестраховання»;
- 76 «Страхові платежі» за видами страхування (761 «Страхові платежі за договорами прямого страхування»; 762 «Страхові платежі за договорами співстрахування»; 763 «Страхові платежі за договорами, прийнятими в перестраховання»; 764 «Страхові платежі за договорами, переданими в перестраховання» [13, с.103].

Рахунок 76 «Страхові платежі» призначено для обліку страховиками надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) за договорами страхування.

За кредитом рахунку 76 «Страхові платежі» відображається збільшення у страховика страхових платежів, за дебетом – повернення страхувальнику страхових платежів у разі дострокового припинення дії договору страхування [31].

Оскільки визнання отриманого страховиком доходу в бухгалтерському обліку здійснюється шляхом закриття рахунку 76 «Страхові платежі» в кореспонденції з субрахунком 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг», експерт має це перевірити, а також врахувати те, що при цьому основні вимоги П(С)БО 15 «Дохід» до таких сум не застосовуються.

Наступним важливим об'єктом експертизи є облік витрат суб'єктів господарювання, склад яких регламентовано П(С)БО 16 «Витрати», за яким витратами звітного періоду визнаються зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [64].

Разом з тим, оскільки страховики зобов'язані складати звітність за МСФЗ, вимоги цього стандарту на них не поширюються. В умовах відсутності спеціально розроблених стандартів для страховиків за обліковими аспектами окремих об'єктів (зокрема й витрат) та вимог, які б передбачали застосування ними П(С)БО 16, цей нормативний документ продовжує використовуватись. А тому експерту слід звернути увагу на його вимоги. Зокрема щодо економічного змісту витрат, визначення об'єктів бухгалтерського обліку. Нами виділено групи витрат страховиків, які необхідно дослідити в процесі проведення експертизи обліку та звітності (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Класифікація витрат страхових компаній за видами діяльності

Примітка: * - сформовано з урахуванням чинної практики НАСК «Оранта»

Відповідно до П(С)БО 16 собівартість послуг формується з витрат у складі виробничої собівартості послуг, які були реалізовані протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат [64].

За чинним стандартом собівартість виконаних послуг складається з витрат, прямо пов'язаних з наданням таких послуг, а саме:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- амортизація виробничих основних засобів та нематеріальних активів, пов'язаних із наданням послуг;
- загальновиробничі витрати, які відносяться на собівартість виготовлених та реалізованих послуг відповідно до П(С)БО;
- вартість придбаних послуг, прямо пов'язаних з наданням послуг;
- інші прямі витрати, зокрема витрати із закупівлі електроенергії.

Витрати, що формують собівартість наданих послуг, визнаються витратами того звітного періоду, у якому були визнані доходи від їх надання [64]. Цей принцип важко поєднати зі страховими виплатами, які страховик може здійснювати як на початку, так і в кінці дії страхового договору, коли страхові премії або вже надійшли, або ще мають надійти.

Обліковими службами страхових організацій адміністративні витрати та витрати на збут обліковуються за такими двома варіантами:

1. Окремо на рахунках 92 «Адміністративні витрати» та 93 «Витрати на збут», за аналогією з іншими галузями економіки;

2. З використанням субрахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» для накопичення витрат, пов'язаних із веденням страхової справи, а також рахунків 92 «Адміністративні витрати» й 93 «Витрати на збут».

Тому експерту необхідно спочатку уточнити, який підхід використовується досліджуваній компанії. Загалом усі особливості обліку,

про які заздалегідь відомо експерту, або альтернативи, щодо них, котрі можуть бути використані компанією, йому слід уточнити перед початком експертизи. Одним із найбільш дієвих і доказових з позиції судового розслідування (якщо йдеться про зовнішню економічну експертизу, зокрема судово-бухгалтерську) є анкетування. В анкеті слід прописати усі важливі питання, які хоче уточнити експерт.

У зв'язку зі специфікою надання страхових послуг, які за своєю економічною природою є фінансовими, застосування терміна «собівартість реалізованих послуг» є недоцільним у контексті страхування. Облік такої собівартості сьогодні проводиться на субрахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг». Але страхові послуги формують свою собівартість не на основі прямих витрат, а на підставі страхового тарифу, розробленого в компанії. Тому при експертизі слід звернути увагу на рахунок 903, адже відображення витрат на ведення страхової справи відбувається на субрахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг». Такий підхід дещо чином викривлює показники бухгалтерського обліку та фінансової звітності, оскільки суперечить економічному змісту окремих операцій. У зв'язку з цим експерт може поради в облікову практику страховиків ввести окремі бухгалтерські рахунки для обліку витрат, на яких слід формувати собівартість наданої страхової послуги (страхового продукту за умов ненастання страхового випадку) та її складові. Використання такої методики надасть страховикам такі переваги:

- акумульовані на цих рахунках витрати стануть підґрунтям для розробки страхових тарифів за кожним видом страхового продукту;
- забезпечується поділ витрат за функціями та за їх характером, що є більш прийнятним для представників страхового ринку.

Розгляд в питаннях висвітлення методики експертизи можливих варіантів поліпшення обліку у нашій роботі подається у зв'язку з тим, що ми вважаємо за доцільне проводити внутрішню економічну експертизу, а її основною метою є виявлення недоліків і на цій основі формування

рекомендацій з їх усунення та відповідного удосконалення бухгалтерського обліку.

Найбільшу частку витрат у складі собівартості страхової послуги під час настання страхового випадку становлять страхові виплати, тому вони є важливим об'єктом експертизи обліку компаній. Якщо страховий випадок не відбувається, собівартість формується з витрат на організацію страхової справи, які у свою чергу, відображені на різних рахунках обліку витрат. Для обліку страхових виплат передбачено окремий субрахунок 904 «Страхові виплати», проте нами рекомендовано для витрат страхової справи, які включатимуться до собівартості наданих продуктів (послуг), виокремити спеціальний субрахунок 905 «Вартість реалізованих фінансових продуктів та послуг» у розрізі видів страхування, страхових продуктів та договорів страхування або перестраховування [106]. Цей субрахунок має кореспондувати з рахунками, які пов'язані з реалізацією страхових продуктів, у тому числі й страхових послуг. Основними складовими такої вартості є:

- витрати на оплату праці персоналу страховика, зайнятого оформленням документації з укладення договорів страхування;
- витрати страховика, безпосередньо пов'язані з наданням страхових послуг, обумовлені технологією й організацією страхової справи;
- витрати на виплату страхових відшкодувань;
- витрати на виплату відшкодування частини збитків, сплачених за ризику, прийняті в перестраховку;
- витрати, пов'язані з урегулюванням страхових випадків;
- витрати з оплати актуарних, сюрвейерських послуг і послуг асистанс;
- відрахування до резерву попереджувальних заходів;
- витрати з виплати комісійних винагород, тантьєм за операціями перестраховки;
- витрати на виплату комісійних винагород страховим посередникам та ін.

Непрямі витрати на організацію страхової справи обліковуються на рахунках 92 «Адміністративні витрати» та 93 «Витрати на збут», основними складовими стосовно страхових компаній є:

- транспортне обслуговування;
- вартість послуг з підвищення кваліфікації фахівців;
- амортизаційні відрахування необоротних активів;
- витрати на утримання приміщень;
- орендна плата;
- оплата праці персоналу, зайнятого обслуговуванням основної діяльності;
- інші витрати, пов'язані з наданням страхових послуг.

Формування фінансового результату діяльності суб'єкта господарювання є підсумковим етапом облікових процедур. Цей показник є основою податкових розрахунків й об'єктом планування. На підставі величини отриманих доходів та понесених витрат після закінчення звітного періоду формується фінансовий результат діяльності, який виражається величиною прибутку або збитку. Облік фінансових результатів ведеться на окремому рахунку 79 «Фінансові результати» в розрізі операційної, фінансової та іншої діяльності [59]. В процесі експертизи варто звірити суми по рахунках 9 класу, які кореспондують з рахунком 79, а також форми звітності, які містять інформацію про доходи від операційної, фінансової та іншої діяльності (Звіт про фінансові результати та примітки до звітності)

Як відомо, метою діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є отримання прибутку. Прибуток страхової компанії – це фінансовий результат її діяльності за певний звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік). При цьому фінансовий результат виступає як вартісна оцінка підсумків господарювання страховика і визначається як різниця між доходами та витратами [96].

Національне положення стандарт бухгалтерського обліку (далі – НП(С)БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» трактує прибуток як

суму, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [50], відповідно не заперечуючи можливість здійснення страховиками різних видів діяльності. Перевіряючи та досліджуючи прибуток експерт має врахувати, що згідно чинних форм фінансової звітності, прибуток страхової компанії складається з прибутку від страхової діяльності, інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності.

Якщо порядок формування прибутку від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності є більш однозначними, то його визначення від страхової діяльності потребує подальшого вивчення. Цей показник (крім страхування життя й медичного страхування) обчислюється як різниця між доходами від страхової діяльності та відповідними витратами страховика, склад яких визначений чинним законодавством України [96, с.425].

Для обчислення прибутку в процесі експертизи експерту слід керуватися такою формулою [8, с.208]:

$$\text{ПСД} = (\text{ЗП} + \text{КП} + \text{ВП} + \text{ПЦР} + \text{ПТР}) - (\text{ВС} + \text{ВЦР} + \text{ВТР} + \text{ВВС}) \quad (2.1)$$

де: ЗП – зароблені страхові премії за договорами страхування і перестраховування;

КП – комісійні винагороди за перестраховування;

ВП – частки страхових виплат, сплачені перестраховиками;

ПЦР – повернені суми із централізованих страхових резервних фондів;

ПТР – повернені суми з технічних резервів, інших, ніж резерв незароблених премій;

ВС – виплати страхових сум та страхових відшкодувань;

ВЦР – відрахування до централізованих страхових резервних фондів;

ВТР – відрахування до технічних резервів, інших, ніж резерв незароблених премій;

ВВС – витрати на ведення справи (адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати).

Сума (ЗП+КП+ВП+ПЦР+ПТР) виражає передбачені законодавством доходи від страхової діяльності, а сума (ВС+ВЦР+ВТР+ВВС) – витрати страховика на проведення страхових операцій.

Таким чином, у формулі закладено розуміння визначення прибутку страхової діяльності як різниці між доходами від страхової діяльності та витратами страховика на надання страхових послуг.

Прибуток від страхової діяльності, як правило, планується під час розробки тарифів за всіма видами страхування. Згідно із законом України «Про страхування», страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування [80]. Іншими словами, це ціна, яка встановлена за надання страхової послуги. У цей тариф закладаються всі витрати, пов'язані з наданням послуг (собівартість) та сума прибутку, яку прагне отримати страховик за виконання своїх функцій.

Відповідно, при формуванні експортного висновку необхідно врахувати, що на фінансові результати страховика впливає собівартість страхового продукту та страхової послуги, яка формується в разі настання страхового випадку, прибуток від страхової діяльності складається з двох частин:

- 1) прибуток від базової (основної) діяльності;
- 2) прибуток від іншої страхової діяльності.

Ураховуючи зазначене, прибуток від базової діяльності розраховується як різниця між доходом від реалізації страхового продукту та вартістю цього продукту, а прибуток від іншої страхової діяльності визначається за вже встановленою схемою.

Такий порядок визначення прибутку від страхової діяльності, на нашу думку, передбачає можливість ведення більш достовірного обліку доходів і витрат страхової діяльності та об'єктивного розрахунку страхових тарифів.

Отже, проведені дослідження щодо методики експертизи прибутку дають можливість зробити висновок про його рівень і джерела формування. При цьому прибуток можна трактувати як з економічної, так й облікової

позиції. Уточнення цієї категорії для представників страхового ринку дозволяє виявити не лише порядок формування прибутку (від усіх видів діяльності), а й основне його призначення – створення резервів та аналіз ефективності діяльності компанії, що є метою проведення економічної експертизи, особливо внутрішньої.

Виділення видів прибутку в межах страхової діяльності забезпечить потреби користувачів в обліковій аналітичній інформації щодо доходів і витрат у межах основної діяльності компанії.

2.2. Особливості експертизи обліку формування та використання страхових резервів

Однією з умов забезпечення виконання страховиком зобов'язань перед страхувальниками є наявність у нього страхових резервів, достатніх для майбутніх страхових виплат. Важливе значення для достовірної оцінки страхових зобов'язань має порядок формування страхових резервів та їх відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Страхові резерви – це фонди, що утворюються страховими компаніями для забезпечення гарантій виплат страхового відшкодування і страхових сум [80]. Вони використовуються, якщо сума виплат страхувальникам у даний операційний період перевищує поточні надходження страхових премій, а також в інших обумовлених випадках. За економічним змістом страхові резерви – це величина відкладених страхових виплат на конкретну дату.

Шляхом формування страхових резервів втілюється основний принцип страхової діяльності: досягається еквівалентність взаємних зобов'язань страховика і страхувальників, встановлюється рівновага між майбутніми виплатами страховика та надходженнями страхових платежів від страхувальників. Враховуючи, що в основу розрахунку страхових резервів покладено оцінку майбутніх зобов'язань, їхня величина змінюється

пропорційно збільшенню або зменшенню відповідальності страховика. Страхові резерви є основним складником фінансових ресурсів страховика.

Порядок формування страхових резервів регулюється на законодавчому рівні: Закон України «Про страхування» [80], Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя (2004) [67], Методики формування резервів зі страхування життя (2004) [66].

Страховики зобов'язані:

– вести облік договорів страхування і вимог (заяв) страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування за формою, яка забезпечить отримання інформації, необхідної для врахування при формуванні страхових резервів;

– формувати і вести облік технічних резервів за видами страхування (крім страхування життя). Страхові резерви відповідно до чинного законодавства України поділяють на дві групи:

1) технічні резерви (включають резерв незароблених премій і резерви збитків, а також є обов'язковими для формування);

2) резерви зі страхування життя [80].

Таке розмежування пов'язане з загальною практикою поділу страхового бізнесу на страхування життя і загальне (ризикове) страхування.

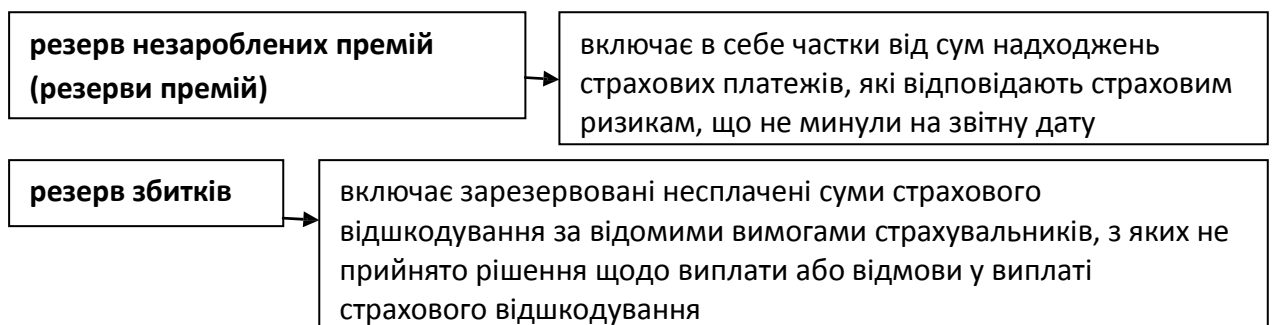

Рис. 2.3. Формування технічних резервів за видами страхування відповідно до законодавства України

Примітка: * - сформовано на основі [80 та ін.].

Як видно з рис. 2.3, технічні резерви формуються окремо за кожним видом страхування відповідно до правил формування та розміщення страхових резервів. Технічні резерви – це показник, який виражає грошову оцінку обов'язків страховика за страховими зобов'язаннями, і одночасно – сума коштів, що є гарантією виконання зобов'язань перед страхувальниками з огляду на наявні у портфелі страховика договори страхування.

Здійснення економічної експертизи облікового відображення формування технічних резервів, які є необхідною умовою для забезпечення виконання страховиком страхових зобов'язань перед страхувальниками, передбачає діяльність страхової компанії, пов'язану з визначенням величини технічних резервів за допомогою методів, передбачених законодавством, що вимагає застосування і наявності знань в питаннях наявних підходів до обчислення обсягів таких резервів. Крім того необхідно володіти компетенцією ми, які стосуються підстав нарахування резервів і їх документального забезпечення. Зокрема, експерт має знати, що формування резервів відбувається на підставі обліку договорів і вимог страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування за видами страхування. Тому в першу чергу слід звернути увагу на них і їх зміст. Одночасно, страховики зобов'язані визначати частки перестраховиків у відповідних видах технічних резервів за видами страхування на будь-яку дату одночасно з розрахунком технічних резервів, що також вартує перевірити в процесі експертизи. Для цієї мети експерту необхідно чітко позиціонувати законодавчі вимоги та знати якими нормативно-правовими документами вони встановлюються. Склад та порядок формування технічних резервів в Україні регламентуються нормативно-правовими актами (табл. 2.1).

Для забезпечення страхових зобов'язань зі страхування життя та медичного страхування страховики формують резерви за рахунок надходження страхових платежів і доходів від інвестування коштів сформованих резервів за цими видами страхування. В цьому випадку експерт

має пам'ятати, що кошти резервів зі страхування життя не є власністю страховика і такі кошти слід обов'язково відокремити від його іншого майна.

Страхові резерви зі страхування життя поділяються на:

- ✓ резерви довгострокових зобов'язань (математичні резерви):
- резерви нетто-премій;
- резерви витрат на ведення справи;
- резерви вирівнювання;
- резерви бонусів;
- ✓ резерви належних виплат страхових сум.

Таблиця 2.1

Нормативно-правові акти, що регулюють процес формування технічних резервів в Україні

Нормативно-правовий акт	Напрямки регулювання
1	2
Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР зі змінами та доповненнями [80]	<ul style="list-style-type: none"> - визначає види страхових резервів та порядок їх формування; - регламентує методику розрахунку резерву незароблених премій; - визначає принципи та напрями розміщення страхових резервів
Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 р. № 1961-IV зі змінами та доповненнями [78]	<ul style="list-style-type: none"> - встановлює обов'язковість формування і обліку страхових резервів для страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у порядку та обсягах, визначених Законом, станом на кожен день
Порядок розрахунку резервів незароблених премій, що проводиться за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів від 23.07.2008 р. № 671 зі змінами та доповненнями [65]	<ul style="list-style-type: none"> - визначає механізм розрахунку (формування) величини резервів незароблених премій, що проводиться за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів

Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, від 17.12.2004 р. № 3104 зі змінами та доповненнями [67]	<ul style="list-style-type: none"> - встановлюють порядок формування, обліку та розміщення технічних резервів за договорами страхування, співстрахування та перестрахування з видів страхування, інших, ніж страхування життя; - визначають методику формування (розрахунку величини) технічних резервів, які є оцінкою обсягу зобов'язань страховика в грошовій формі для здійснення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування
Порядок і правила формування, розміщення та обліку страхових резервів з обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду від 13.11.2003 р. № 123 зі змінами та доповненнями	<ul style="list-style-type: none"> - визначає види резервів, які формують страховики, які здійснюють обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду; - визначає методику розрахунку резервів; - встановлюють порядок розміщення резервів

Джерело: складено автором на основі [65; 67; 78; 80]

Оскільки формування технічних резервів здійснюється на підставі обліку договорів і вимог страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування за видами страхування, експерту слід перевірити ці договори. Також варто паям тати, що тут існують певні відмінності від страхових організацій, які здійснюють страхування життя та формують страхові резерви за кожним договором страхування.

У разі передання ризику перестрахування страховики зобов'язані визначати частки перестраховиків у відповідних видах технічних резервів за видами страхування одночасно з розрахунком технічних резервів. Обчислення розміру частки перестраховиків у технічних резервах здійснюється відповідно до методики формування технічних резервів.

Притаманними лише страхуванню об'єктами бухгалтерського обліку виступають зокрема страхові резерви. Незважаючи на те, що вони фактично утворюються із страхових платежів, які виступають платою страхувальника за надану страхову послугу, резерви не є доходами страховика. Формування страхових резервів пов'язане з розподілом грошових потоків страховика та відокремленням частини коштів від його доходу для надання їй цільового призначення – забезпечення виконання страхових зобов'язань.

Правильність розподілу сум, які направляються в доходи та резерви страховика, залежить від застосування точних методів оцінки резервів страхових зобов'язань. Тому при експертизі слід звернути увагу на методи оцінки страхових резервів, а також вяснити, який із існуючих максимально підходить для конкретного випадку. Кошти страхових резервів повинні розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості та мають бути представлені активами таких категорій:

- грошові кошти на поточному рахунку;
- банківські вклади (депозити);
- валютні вкладення згідно з валютою страхування;
- нерухоме майно;
- акції, облігації, іпотечні сертифікати;
- цінні папери, що емітуються державою;
- права вимоги до перестраховиків;
- інвестиції в економіку України за напрямами, визначеними Кабінетом Міністрів України;
- банківські метали;
- кредити страхувальникам-громадянам, що уклали договори страхування життя, в межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми;
- готівка в касі в обсягах лімітів залишків каси, встановлених Національним банком України.

Кошти резервів із страхування життя можуть використовуватися для довгострокового кредитування житлового будівництва, в тому числі індивідуальних забудовників, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Страховикам забороняється здійснення інших видів кредитної діяльності. Для узагальнення інформації про рух коштів страхових резервів в бухгалтерському обліку призначено рахунок 49 «Страхові резерви», на субрахунках якого ведуть облік за видами резервів за кожним видом

страхування. Рахунок 49 «Страхові резерви» має наступні субрахунки (рис. 2.4).

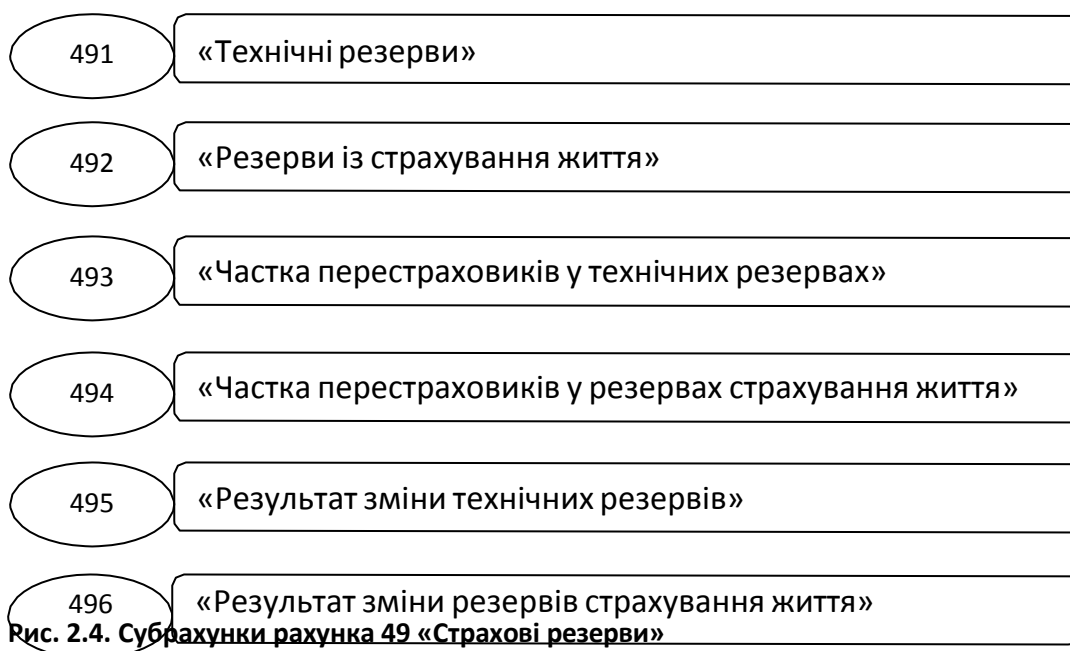

Рис. 2.4. Субрахунки рахунка 49 «Страхові резерви»

Експерту слід пам'ятати, що на субрахунках 491 «Технічні резерви», 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах», 495 «Результат зміни технічних резервів» узагальнюється інформація про стан та рух коштів, які спрямовуються на формування резервів незароблених премій та інших технічних резервів за видами цих резервів. А на субрахунках 492 «Резерви із страхування життя», 494 «Частка перестраховиків у резервах із страхування життя», 496 «Результат зміни резервів із страхування життя» узагальнюється інформація про стан та рух коштів, які спрямовуються на формування резервів довгострокових зобов'язань (математичних резервів) і резервів належних виплат страхових сум.

Для експертизи страхових резервів експерту слід перевірити обчислену на звітну дату їх величину. Для цього необхідно дослідити кредит субрахунків обліку страхових резервів порівняти його з дебетом субрахунків обліку результатів змін цих страхових резервів. Також перевіряється дебет субрахунків обліку страхових резервів, на якому відображається величина страхових резервів на минулу звітну дату в кореспонденції з відповідними субрахунками обліку результатів змін страхових резервів.

Щодо дослідження часток перестраховиків експерту необхідно перевірити дебет субрахунків обліку часток перестраховиків у страхових резервах і відповідно кредит субрахунків обліку результатів змін цих страхових резервів (відображається сума часток перестраховиків у страхових резервах на звітну дату). За кредитом субрахунків обліку часток перестраховиків у страхових резервах відображається сума часток перестраховиків у страхових резервах на минулу звітну дату в кореспонденції з відповідними субрахунками обліку результатів змін страхових резервів.

Варто перевірити чи щомісяця субрахунки обліку результатів змін страхових резервів, крім субрахунку (рахунку третього порядку) обліку результату зміни резерву незароблених премій, закривалися списанням з них сум в кореспонденції з субрахунком 719 «Інші доходи від операційної діяльності» або 949 «Інші витрати операційної діяльності» (залежно від отриманого результату), а субрахунок обліку результату змін резервів незароблених премій закривається списанням з нього суми в кореспонденції з субрахунком 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг».

Особливістю, на яку слід звернути увагу експерту, це економічний зміст рахунку 49 «Страхові резерви», яка полягає в тому, що в його складі містяться активні і пасивні субрахунки:

- субрахунки 491 «Технічні резерви» і 492 «Резерви із страхування життя» – пасивні. Вони використовуються для обліку джерел коштів, які залучені для формування страхових резервів;

- субрахунки 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах» і 494 «Частка перестраховиків у резервах із страхування життя» є регулюючими контрпасивними і дають змогу визначати величину страхових резервів, які сформовані за рахунок коштів, що залишаються у перестраховальника після здійснення операцій перестраховування;

- субрахунки 495 «Результат зміни технічних резервів» і 496 «Результат зміни резервів із страхування життя» є результативними, за

допомогою яких визначаються результати змін відповідних страхових резервів з урахуванням операцій перестраховання та їхній вплив на фінансові результати страховика.

При експертизі аналітичного обліку технічних резервів, експерту слід акцентувати увагу на різних видах страхування та видах валют, в яких страховики несуть відповідальність за своїми страховими зобов'язаннями незалежно від того, в якій валюті сплачуються страхові платежі.

Дослідження обліку страхових резервів, в тому числі з позиції економічної експертизи, дозволило зробити висновок про доцільність застосування окремого рахунку з метою обліку змін страхових резервів. Це пояснюється особливостями операцій перестраховання та їхнім впливом на формування страхових резервів і доходів від страхової діяльності.

Отже, страхові резерви є обов'язковими грошовими фондами страхових компаній, що формуються за рахунок страхових премій до встановлення практичної збитковості страхової суми з урахуванням наявності у страховому портфелі страховика видів страхування та строку дії договорів.

Страховик має розміщувати їх з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості. Тому економічна їх експертиза може допомогти оптимізувати обсяги страхових резервів і сприятиме підвищенню ефективності діяльності страхової компанії загалом.

2.3. Особливості експертизи формування показників та подання фінансової звітності страхових компаній

Бухгалтерський облік досягає власної головної мети (надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації) завдяки комплексу методів, серед яких виділяють і підсумкове узагальнення інформації шляхом складання фінансової звітності. Таким чином, фінансову звітність визначають як елемент методу бухгалтерського обліку та його

методичний прийом. Водночас часто саме складання фінансової звітності визнають заключним етапом бухгалтерського обліку та останньою фазою обробки облікової інформації.

Фінансова звітність, згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів господарюючого суб'єкта (у тому числі страхової компанії) за звітний період [70].

Мета, склад, зміст і принципи підготовки фінансової звітності регулюються Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (далі – НП(с)БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 [50].

Метою складання фінансової звітності страховика є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан страховика, результати його діяльності і рух його коштів.

Отже, формування фінансової звітності є результатом облікового процесу, а формування її показників – процесу обробки облікової інформації. Те саме можна сказати й про інші види звітності відповідно до їх предмета (рис.2.5).

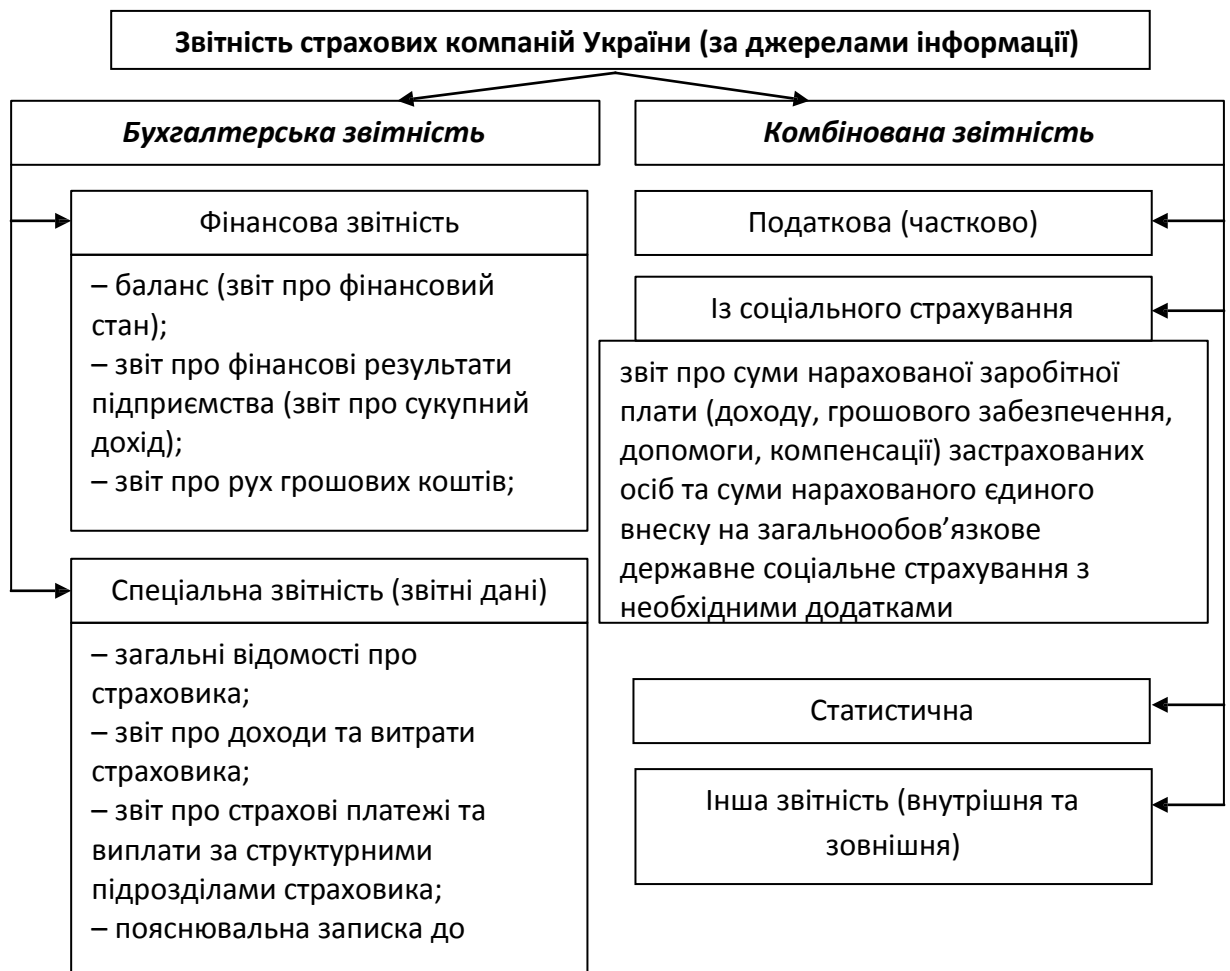

Рис. 2.5. Склад звітності страхових компаній України

Джерело: узагальнено автором [6, с.122]

Як видно з рис.2.5, фінансова звітність страховиків включає в себе звіти, які встановлені для всіх суб'єктів господарювання і є однаковими та загальними. До них входять:

– Баланс (Звіт про фінансовий стан) – метою складання цього звіту є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про активи, капітал та зобов'язання;

– Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупні доходи) – метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період;

– Звіт про рух грошових коштів – наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;

– Звіт про власний капітал – метою складання є розкриття інформації про зміни в складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду;

– Примітки до річної фінансової звітності, зміст і форма яких визначені наказом Міністерства фінансів України «Про примітки до річної фінансової звітності» №302 від 29.11.2000 [76]. Метою складання приміток є розкриття інформації, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою для розкриття відповідно до вимог НП(С)БО 1;

– Додаток до приміток до річної фінансової звітності, який регламентується П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» та містить інформацію щодо показників діяльності господарських та географічних сегментів компанії.

При проведенні експертизи звітності страхової компанії необхідно пам'ятати, що за підсумками 2013-2017 років вона подається суб'єктами господарювання виключно на підставі вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ).

Страхові компанії України повинні складати річну та проміжну фінансову звітність за міжнародними стандартами.

Слід зазначити, що окрім фінансової звітності страховикам доводиться обов'язково подавати звітні дані до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг. Така звітність призначена для розкриття специфічної інформації щодо обсягів та видів страхової діяльності.

У міжнародній практиці страховики складають лише фінансову звітність. Проте, згідно з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності, її структура не є жорстко регламентованою. Ці стандарти вимагають розкриття лише суттєвої інформації в необхідному обсязі. Таким

чином, страховики мають змогу у фінансовій звітності розкривати не лише показники фінансово-майнового стану та результатів діяльності, а й специфічні дані щодо основної діяльності.

Завдяки застосуванню Міжнародних стандартів фінансової звітності страховик здатний задовольняти потреби різних користувачів за допомогою однієї форми звітності.

Користувачами звітності страховика, згідно з чинним законодавством, є фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про його діяльність для прийняття рішень [76].

Звітність страхових компаній повинна забезпечувати групи користувачів необхідною їм інформацією. Проте кожна з цих груп має власні потреби щодо складу інформації.

Таким чином, експерту (особливо при проведенні внутрішньої економічної експертизи бухгалтерського обліку та звітності) треба оцінити фінансову звітність з точки зору її корисності та інформаційних потреб для груп її користувачів (рис. 2.6), а також сформулювати рекомендаційні положення, що відповідають отриманим результатам і спрямовані на поліпшення інформаційного забезпечення кожної окремо взятої управлінської ланки.

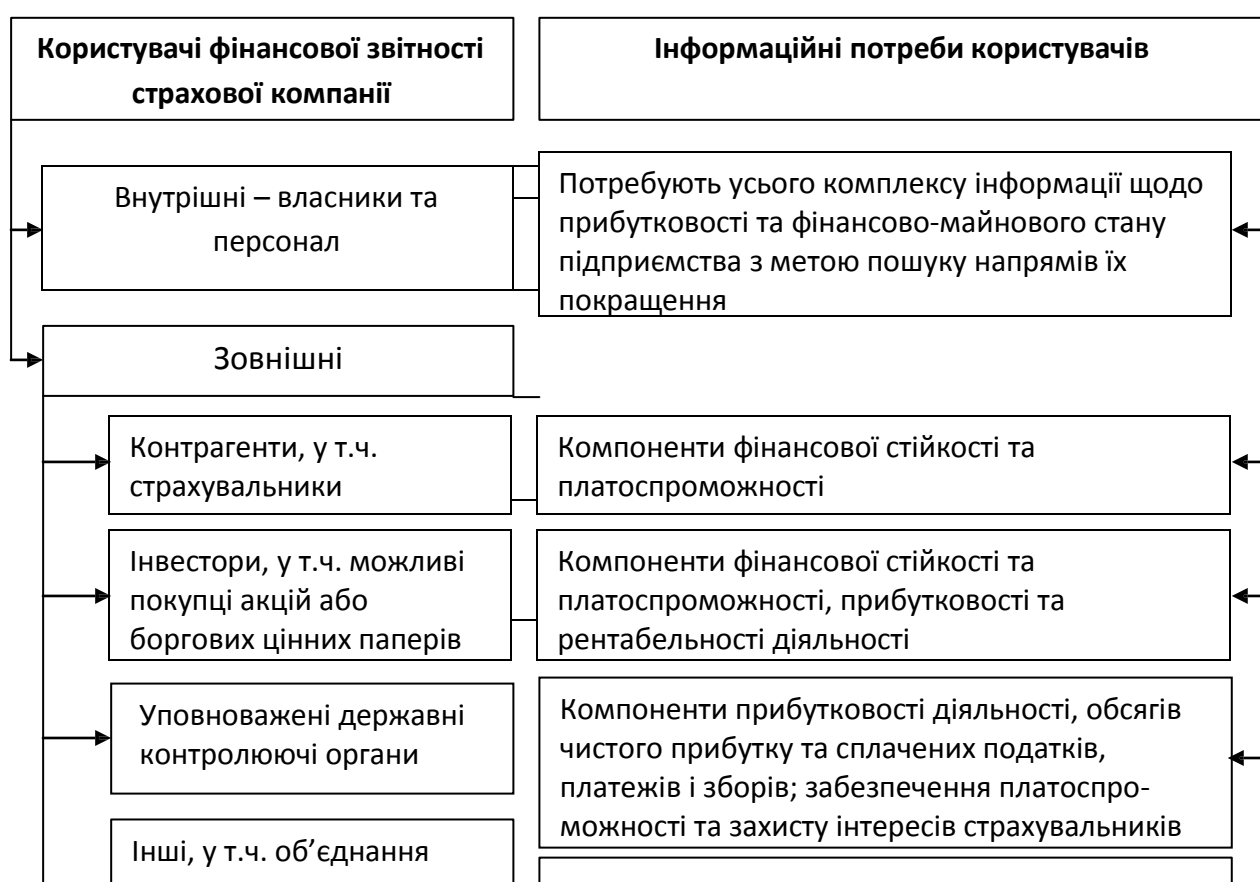

Рис. 2.6. Інформаційні потреби користувачів фінансової звітності НАСК «Оранта»

Джерело: узагальнено автором самостійно

Отже, на нашу думку, для цього є можливим лаконічно сформулювати низку загальних вимог користувачів до фінансової звітності страховика:

- суттєвість (важливість) поданої інформації;
- можливість порівняння показників звітності (у періоді та в галузі);
- зрозумілість форм, корисність їхньої структури;
- достовірність, точність та своєчасність поданої інформації.

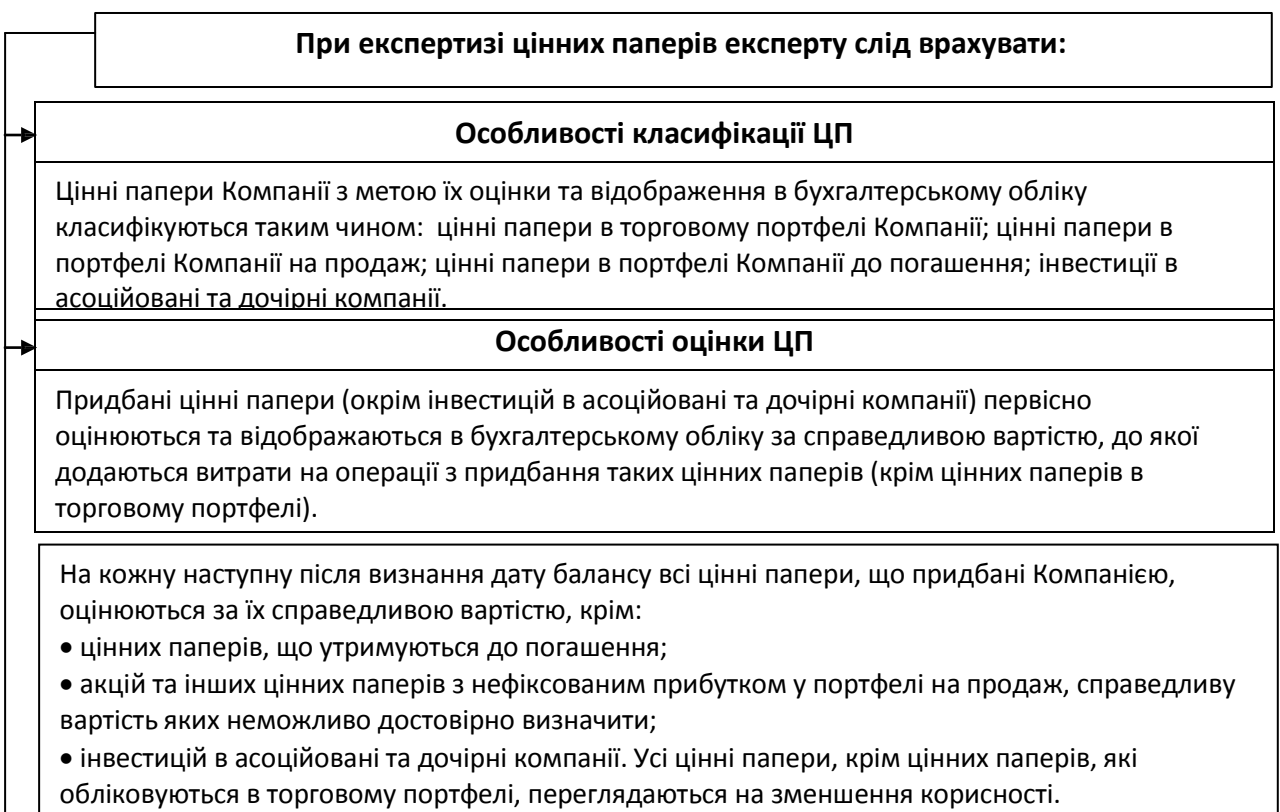
В страховій компанії «Оранта» фінансова звітність складена за міжнародними стандартами фінансової звітності, чинними протягом звітного періоду. Особливості складання фінансової звітності НАСК «Оранта» у перші звітні періоди визначена МСФЗ 1 «Подання фінансової звітності» [44].

Для складання фінансової звітності страхової компанії за міжнародними стандартами за 2016 рік застосовані МСФЗ чинні на 31.12.2015 р., з урахуванням винятків у МСФЗ 1 [44]. При цьому слід відмітити, що у зв'язку із специфікою страхової діяльності, фінансова звітність НАСК «Оранта» має деякі особливості. Це стосується не тільки консолідованої звітності страховиків, але й загальнообов'язкової фінансової звітності, тому розглянемо деякі статті більш детально на прикладі НАСК «Оранта».

Щодо Балансу страхової компанії «Оранта» (Додаток В1, В2, В3), то експерту слід знати, що в ньому компанія у статті довгострокові фінансові інвестиції наводить інформацію про частки і паї у статутному капіталі інших підприємств, що у 2014 році склали 141216 тис. грн., у 2015 році – 52 724 тис. грн., 2016 році – також 52724 тис. грн. В процесі здійснення експертизи у

випадку наявності суттєвих змін по цій статті слід звернути увагу на причини та перевірити чи дійсно мало місце вкладення інвестицій. Та провести зустрічну звірку даних. Як бачимо, порівняно з 2014 роком відбулося зменшення обсягів вкладень. В цьому випадку також слід звернути увагу на те, щодо яких суб'єктів вони відбулися та чи було обґрунтованим рішення про припинення інвестування. В даному випадку рішення було затверджене Загальними зборами й пов'язувалося зі зміною номінальної вартості акцій.

Слід зауважити, що експертиза цінних паперів має мати на меті не лише оцінку та аналіз впливу й достовірності та доцільності відображення інформації про довгострокові фінансові інвестиції для самої компанії. Важливо також звернути увагу на те чи правильно обліковуються результати вкладень. Тобто це вже стосуватиметься власників та їхніх доходів. В цьому контексті важливо врахувати деякі особливості, які існують в досліджуваній страховій компанії щодо облікового відображення операцій з цінними паперами та застосовуваними в цьому випадку оцінками. Основні з них – це класифікація цінних паперів, їх визнання, оцінка, відображення дисконтів та премій (рис. 2.7).

У разі зміни справедливої вартості здійснюється переоцінка цінних паперів. Результат переоцінки обов'язково відображається в бухгалтерському обліку на дату балансу у складі прибутків/збитків (для цінних паперів в торговому портфелі) та у складі іншого сукупного доходу (для цінних паперів у портфелі на продаж). Зменшення корисності визнається на кожну дату балансу, якщо є об'єктивні докази однієї або кількох подій, які мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінними паперами.

Після первісного визнання боргові цінні папери в портфелі до погашення на дату балансу відображаються за їх амортизованою собівартістю.

Здійснені інвестиції в асоційовані та дочірні компанії первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю. Витрати на операції, пов'язані з придбанням інвестиції, збільшують суму такої інвестиції на дату її придбання.

Особливості визнання

Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії визнаються на дату отримання суттєвого впливу.

Особливості обліку дисконту ата премій

За борговими цінними паперами окремо обліковуються дисконт або премія в разі їх наявності. За відсотковими борговими цінними паперами окремо обліковуються накопичені відсотки.

Рис. 2.7. Особливості, які слід врахувати при експертизі інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та цінні папери

Джерело: узагальнено автором самостійно

Наприклад, експертиза складу і суми довгострокових фінансових інвестицій на 31.12.2015 року, здійснена нами в процесі проведення дослідження дозволила виявити такі дані по компанії: її інвестиції в асоційовані та дочірні компанії становили 141215,7 тис. грн., акції – 100617,6 тис. грн., облігації – 27296,2 тис. грн., резерв для відшкодування можливих втрат – 210593,4 тис. грн.

Іншим, не менш важливим об'єктом експертизи є грошові кошти, які також відображаються у звітності. До статті грошові кошти страхова компанія включає інформацію про вартість грошей у касі, на поточному рахунку у банку, інших рахунках у банку (акредитиви, чекові книжки) та грошові кошти в дорозі. Сума за даною статтею у 2014 році 105489 тис. грн., 2015 році – 69272 тис. грн., у 2016 році – 37934 тис. грн. Порівняння результатів облікового відображення грошових коштів у динаміці дозволяє

простежити їх стійку динаміку до зменшення. Для оцінки такої ситуації експерту слід звернути увагу на два факти: чи відбувалося це зменшення у зв'язку з оптимізацією грошових потоків, або чи зменшення пов'язане зі зменшенням обсягів діяльності страхової компанії. В будь-якому разі оцінка експертом причин дозволить виявити недоліки чи переваги та врахувати їх у майбутній діяльності.

Одночасно з експертизою вищенаведених об'єктів обліку, доцільно провести аналіз і оцінку статей пасиву, в тому числі тих, що пов'язані з інвестиціями.

На відміну від інших підприємств в другому розділі пасиву балансу НАСК «Оранта» наводить інформацію щодо суми страхових резервів. У 2015 році ця сума склала 300 163 тис. грн. Слід також зауважити, що страхова компанія не має довгострокової кредиторської заборгованості, а поточна склала 112 988 тис. грн. (див. додатки В1-В3).

Звіт про фінансові результати НАСК «Оранта» (додатки Г1-Г3) складається у формі наведених у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

В процесі здійснення економічної експертизи здійснюють оцінку різних його статей. З метою економії часу, доцільно зосередити увагу на найбільш вагомим і основним з точки зору потреби оптимізації. Зокрема, до їх складу відносяться чистий дохід від реалізації (в розрізі видів), собівартість, адміністративні витрати тощо.

Експертуючи дані, відображені в статті «Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» необхідно враховувати, що в ній відображається загальний обсяг страхових платежів (премій і внесків) від філій, страхувальників-фізичних осіб, від перестраховальників, в тому числі нерезидентів, а також частки страхових платежів, належні перестраховикам, резерви незароблених премій та частка у них перестраховиків. Наприклад, у 2014 році чистий дохід від реалізації послуг страхування склав 389878 тис. грн., у 2015 році – 404282 тис. грн., а у 2016 році – 460959 тис. грн. У статті

«Чисті зароблені страхові премії» зазначаються ті ж самі суми, оскільки страхова компанія не сплачувала акцизний податок та податок на додану вартість. За цією статтею простежується динамічне зростання обсягів, що вказує на розширення діяльності.

Проте для формування рекомендаційних заходів з підвищення ефективності діяльності страхової компанії, а також вирішення питання оптимізації облікового відображення доходів для забезпечення більш якісної інформаційної бази здійснення фінансового аналізу, необхідно мати не просто показники динаміки доходів. Необхідно порівняти їх зі здійсненими витратами (в тому числі через використання факторного аналізу) та зробити відповідні узагальнення.

У статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» показується собівартість наданих послуг, що складається з відрахувань у технічні резерви, інші ніж резерви незароблених премій, відрахування у централізовані страхові резерви та витрати пов'язані із укладанням та пролонгацією договорів страхування, що у 2014 році склала 74382 тис. грн., у 2015 році – 82964 тис. грн., у 2016 році – 83767 тис. грн.

Оскільки досліджуваний Звіт містить дані, що вказують на отримання у 2015 році збитків від діяльності. Експерту слід акцентувати більшу увагу на показники цього року. Так, валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), собівартістю наданих страховиком послуг та чистими понесеними збитками за страховими виплатами і в 2015 році цей прибуток становив 213453 (404 282 – 82 964 – 107 865) тис. грн. Натомість по рядку 2195 значиться сума 158821 тис. грн., що означає, що компанія отримала збиток.

Для експертизи цієї суми і причин виникнення збитку необхідно детально дослідити понесені витрати. Як свідчить ознайомлення з відомостями обліку витрат, вони вказують на те, що витрати зросли фактично за усіма статтями. Більше того, первинні документи вказують, що

їхній обсяг був би ще вищим, якщо б до них дорахували втрати від зміни страхових резервів.

У зв'язку з такою ситуацією збиток, отриманий у 2015 році фактично мав би дорівнювати 174301,78 тис. грн., а не 158821 тис. грн., як це вказано у Звіті про фінансові результати. Наші дослідження підтверджує рішення Загальних зборів, у якому зазначено саме першу суму до затвердження.

В цьому контексті при експертизі також потрібно дослідити підхід до списання (покриття) збитку. В досліджуваній компанії, як свідчать облікові документи та то й же протокол Загальних зборів, у зв'язку з наявністю балансового збитку Компанії на 31.01.2015 р. в обсязі 854865,98 тис. грн., який виник через поглиблення фінансової кризи і погіршення фінансового стану Компанії було спрямовано сформований резервний капітал в сумі 26,96 тис. грн. на покриття балансового збитку. Також був вжитий ще один захід, спрямований на забезпечення покриття збитку, а саме було спрямовано різницю від зменшення номінальної вартості простої іменної акції в сумі 616,13 тис. грн. на часткове покриття збитків минулих років після державної реєстрації змін розміру статутного капіталу НАСК «Оранта». Залишок збитку покрито за рахунок прибутків майбутніх періодів.

У статті «Інші операційні доходи» відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу від надання послуг: суми, що повертаються з технічних резервів, інших ніж резерви незароблених премій або з резерву належних виплат страхових сум, суми інвестиційного доходу, одержаного від розміщення коштів резервів, що належать страховику, частки страхових виплат та викупних сум і відшкодувань, компенсовані перестраховиками, суми що повертаються із централізованих страхових резервних фондів та ті, що отримуються в результаті реалізації переданого страхувальником права вимоги до особи, відповідальної за заподіяні збитки і насамкінець суми отриманих комісійних винагород за перестраховування. У 2014 році такі доходи склали 53581 тис. грн., у 2015 році – 93045 тис. грн. , у 2016 році – 63885 тис. грн.

У статті «Адміністративні витрати» відображаються загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням страхової компанії, що у 2014 році склали 84070 тис. грн., 2015 році – 94501 тис. грн., а у 2016 році – 90390 тис. грн. У статті «Витрати на збут» наведено витрати на рекламу та маркетинг, які склали у 2014 році 86754 тис. грн., 93164 тис. грн. у 2015 році та 136877 тис. грн. у 2016 році.

Прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат і у 2015 році в НАСК «Оранта» склав 158 821 тис. грн. (збиток). Вище вже описувалася ситуація, пов'язана з цією сумою.

У статті «Дохід від участі в капіталі» відображається дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі, але страхова компанія не здійснювала подібних інвестицій, тому цей рядок залишився незаповненим у всіх Звітах про фінансові результати, починаючи з 2013 року.

Економічна експертиза статті «Інші фінансові доходи», вимагає врахування того факту, що у ній показуються депозити страхової компанії на рахунках банку та інші фінансові доходи. Їхня вартість за досліджуваною формою Звіту про фінансові результати склали за роками: 2014 рік – 16836 тис. грн., 2015 року – 21961 тис. грн., 2016 року – 21951 тис. грн.

У розділі II Звіту про фінансові результати відображається сукупний дохід, який включає дооцінку (уцінку) необоротних активів та фінансових інструментів, курсові різниці, інший сукупний дохід. Отже, в процесі своєї діяльності страхова компанія за досліджувані роки отримала відповідно: 539 тис. грн., «-» 190407 тис. грн., 65968 тис. грн.

Розділ III Звіту про фінансові результати включає елементи операційних витрат (матеріальні затрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація та інші операційні витрати),

що понесені страховою компанією «Оранта». В табл. 2.2 узагальнено динамку цих показників за роками в розрізі відповідних елементів витрат.

Таблиця 2.2

Показники елементів операційних витрат НАСК «Оранта», тис. грн.

Назва статті	2013	2-14	2015	2016
Матеріальні затрати	16916	15977	17850	19282
Витрати на оплату праці	111866	100884	101763	105609
Відрахування на соціальні заходи	38695	34794	35266	23793
Амортизація	15815	12199	11388	10767
Інші операційні витрати	418740	270782	495987	348009
Разом	602032	434636	622254	507460

Джерело: додатки Г1-Г3

Розділ IV Звіту про фінансові результати заповнюють акціонерні товариства, прості акції або потенційні прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, а також товариства, які перебувають в процесі випуску таких акцій. Страхова компанія НАСК «Оранта» також належить до таких суб'єктів господарської діяльності. Впродовж усіх останніх років (починаючи з 2013-го) в цій частині звіту незмінно зазначається середньорічна кількість простих акцій на суму 132500000 тис. грн. У 2016 році було отримано чистий прибуток на одну просту акцію в сумі 0,27 тис. грн., а у 2015 році – збиток склав 1,32 тис. грн. За 2014 рік в графі проставлено прочерк, що свідчить про відсутність прибутку чи збитку.

При здійсненні економічної експертизи форм звітності експерту слід особливу увагу звернути на Звіт про рух грошових коштів (додатки Д1, Д2, Д3). Він, як і інші форми має складатися НАСК «Оранта» відповідно до вимог встановлених законодавством за прямим методом. Методика його

складання не відрізняється від загальноприйнятої для інших підприємств не страхового сектору та включає в себе наступні розділи:

- I Рух коштів у результаті операційної діяльності;
- II Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності;
- III Рух коштів у результаті фінансової діяльності.

При експертизі названого Звіту, наприклад, такої його статті яка показує чистий рух грошових коштів, слід врахувати, що у статті «Залишок коштів на кінець року» III-го розділу, наводиться різниця між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях «Залишок коштів на початок року», «Чистий рух грошових коштів за звітний період» та «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів».

Розрахований таким чином показник повинен дорівнювати наведеному в балансі залишку грошових коштів та грошових еквівалентів на кінець звітного періоду.

Динаміка показників Звіту про рух грошових коштів за останні роки характеризується високою нестабільністю. В ряді випадку простежуємо від'ємні значення показників, що вказує на наявність втрат (рис. 2.8).

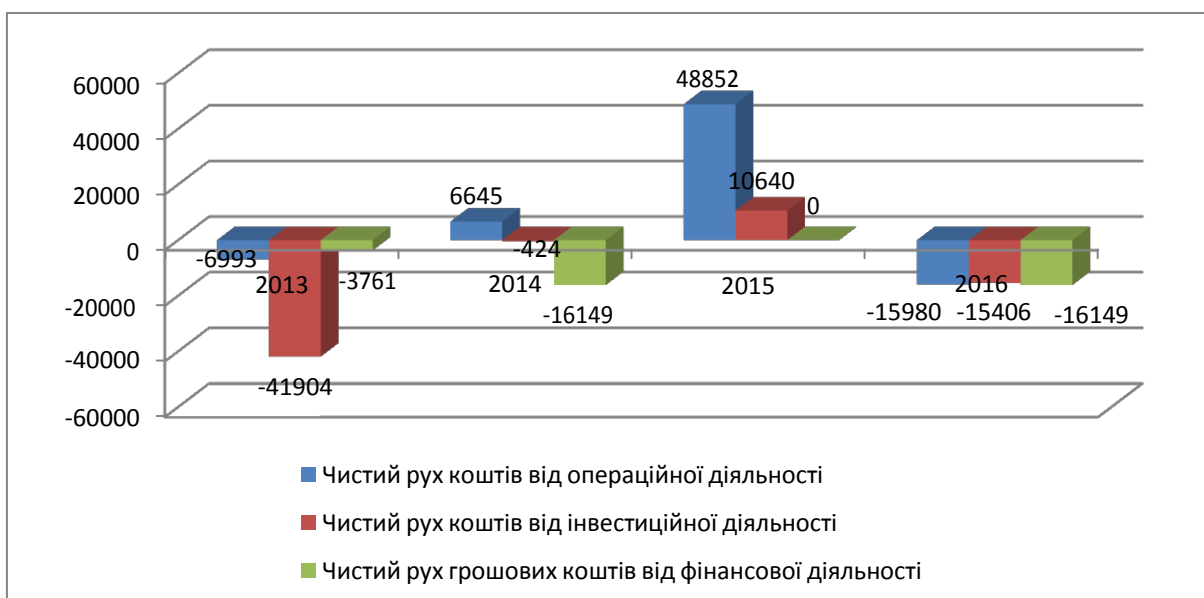

Рис. 2.8. Динаміка показників чистого руху коштів НАСК «Оранта» від різних видів діяльності

Джерело: сформовано на основі додатків Д1-Д3

При цьому залишок коштів на кінець року за роками, починаючи з 2014 року зменшувався (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Динаміка залишку грошових коштів НАСК «Оранта» на кінець року

Джерело: сформовано на основі додатків Д1-Д3

При експертизі Звіту про власний капітал (додатки Ж1-Ж3) експерт повинен переконатися, що страхова компанія складає його і заповнює з дотриманням загальноприйнятої методики. Якщо жодних коригувань у вигляді зміни облікової політики, виправлення помилок чи інших змін не відбувалось, скоригований залишок на початок року має залишатися незмінним. У статті «Разом змін в капіталі» страхова компанія наводить суму чистого прибутку, а залишок на кінець року визначає додаванням залишку на початок року та суми змін за звітний період.

Завершальною процедурою при експертизі може бути аналіз і оцінка приміток до річної фінансової звітності НАСК «Оранта». В них компанія наводить детальну інформацію щодо деяких активів і зобов'язань чи доходів і витрат.

Незважаючи на те, що на законодавчому рівні не затверджено форму балансу саме для страховиків, діючий баланс, на відміну від звіту про

фінансові результати, через систему вписуваних рядків більш адаптований для використання представниками страхового бізнесу.

Таким чином ми дослідили особливості економічної експертизи складання та показників загальнообов'язкової фінансової звітності страхової компанії НАСК «Оранта». Слід визнати, що є ряд відмінностей від порядку заповнення форм звітів не фінансовими організаціями, що обумовлені специфікою страхової діяльності.

Аналізуючи викладене вище, можна зробити висновки, що в Україні наразі не розроблена методика економічної експертизи звітності страхових компаній, а чинна нормативна база у сфері бухгалтерського обліку не повною мірою враховує особливості страхового сектору, що унеможливорює достовірність та повноту відображення даних у звітності. Доходи та витрати від надання фінансових послуг страховиками для подання у звітності неправомірно ототожнювати з показниками виручки від реалізації та собівартості.

РОЗДІЛ 3.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБЛІКУ Й ЗВІТНОСТІ В СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ

3.1. Оцінка рівня адаптованості сучасних програмних продуктів до процедур здійснення економічної експертизи обліку та звітності

Автоматизовані інформаційні системи «Страхування» створюються безпосередньо в страхових компаніях і охоплюють автоматизоване ведення всіх страхових операцій. В загальному, система являє собою сукупність АІС адміністративно-територіальних ланок, об'єднаних загальною методологією задач, що вирішуються, єдиною інформаційною базою і технологією обробки документів. В той же час різноманітний склад функціональних задач, що вирішуються в районних інспекціях страхової компанії і центральних ланках

(обласних Дирекціях і головному Правлінні страхової компанії), вимагає різноманітного підходу до побудови в їхній структурі відповідних АІС.

Метою АІС страхової компанії є виконання відповідної планової та аналітичної роботи, страхових операцій, ведення обліку і складання форм звітності, прискорення оброблення звітних даних та підвищення обґрунтованості управлінських рішень.

Склад і структура АІС страхової компанії визначається побудовою організаційної структури компанії, а також характером взаємодії основних її складових частин:

- бази та сховища даних, документів і законодавчих актів з організації робіт зі страхування;

- наявністю у страхової компанії ліцензій на здійснення страхової діяльності;

інфраструктурою комунікацій і мереж для забезпечення обміну інформацією між складовими частинами автоматизованої системи, рівнями управління страхової компанії, а також із зовнішніми щодо них АІС: Міністерства фінансів України, банківськими інформаційними системами та іншими. Структура автоматизованої інформаційної системи НАСК «Оранта» складається з трьох рівнів: центрального; обласного; районної інспекції.

Оцінка та аналіз потреб системи управління страховими компаніями, а також низки літературних джерел дозволяє стверджувати, що існує об'єктивна потреба розвитку дослідження з питань проведення економічної експертизи обліку й звітності в них. На цій підставі визначено, що основними завданнями проведення економічної експертизи в сучасних умовах є:

- підтвердження (заперечення) документальної обґрунтованості операцій діяльності страхових компаній (витрачання коштів, ресурсів, формування фінансових результатів тощо), а також їх аналіз через обчислення відповідних коефіцієнтів чи інших показників;

- доведення документальної обґрунтованості економічного аналізу структури майна, джерел його формування, ефективності їх використання;

- встановлення рівня документальної обґрунтованості фондів страхової компанії та їх аналізу;
- оцінка документальної обґрунтованості витрат, обсягів страхових платежів і резервів, аналізу розрахунків з кредиторами та дебіторами;
- аналіз документальної обґрунтованості передачі майна в оренду та встановлення частки майна власника при його виході зі складу засновників;
- підтвердження (заперечення) документальної обґрунтованості страхових виплат;
- визначення наявності та рівня документальної обґрунтованості провадження розрахунків втрачених вигод тощо.

Серед інших завдань економічної експертизи можна виокремити встановлення відповідальних осіб за допущені порушення в системі документування та неправильні розрахунки й прогнози, доведення правильності обчислення податків і платежів і інші.

Розвиток сучасних інформаційних технологій дозволяє практично усі перераховані вище завдання виконувати або повністю автоматизовано, або частково [1].

Інформаційні технології у страхуванні створюються для впровадження систем, які включають всі основні елементи технологічного процесу та гарантують повну безпеку на всіх етапах обробки інформації для вирішення завдань страхової, фінансової, бухгалтерської та інших видів діяльності. Тому вони ефективно можуть бути використані і для цілей проведення економічної експертизи, зокрема внутрішньої.

Цьому сприяє те, що автоматизовані інформаційні технології діяльності страхової компанії спрямовані на впровадження систем, що охоплюють всі основні елементи технологічного процесу страхування і гарантують повну безпеку даних на всіх етапах обробки інформації.

Для ефективного функціонування ІТ слід всі процедури страхової компанії сформувати у вигляді детально продуманих, відлагоджених та

документально оформлених правил, інструкцій та положень. Крім того, необхідно щоб всі шляхи та умови руху документів (якщо документ фінансового характеру, то і рух грошей) були описані, а в кращому випадку – навіть схематично оформленні. Тоді експертувати документацію буде легко й швидко.

Одним із можливих варіантів здійснення економічної експертизи за поглибленою програмою є застосування аутсорсингу. В сучасних умовах слід значну увагу приділити цим технологіям в страховій діяльності, адже вони широко використовуються у розвинутих країнах світу. Там технології аутсорсингу допомагають зменшити операційні витрати завдяки залученню спеціалізованих компаній, що здійснюють аутсорсинг ІТ, включаючи управління мережами і кол-центрами страхових компаній. Поряд з цим вважаємо, що буде доцільне їх використання і для цілей проведення економічної експертизи.

Для автоматизації бухгалтерського обліку ринок програмних продуктів пропонує багато програм, які постійно оновлюються й удосконалюються [1]. Характеристика найпопулярніших із них подана в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика програмних продуктів «1С: Підприємство», «Галактика» та «Парус»

№ п/п	Ознака порівняння	Програмний продукт			Адаптованість до експертизи
		«1С: Підприємство»	«Галактика»	«Парус»	
1	Призначення та область застосування	Комплексна автоматизація економічної діяльності суб'єктів різних сфер діяльності й форм власності	Автоматизація управління корпораціях, фінансово-промислових групах	Автоматизація управління фінансово-господарською діяльністю підприємства	+
2	Структура	Компоненти: бухгалтерський облік, оперативний облік,	Конттури управління: адміністративний, управління персоналом,	Управління фінансами, логістика, управління виробництвом, управління персоналом, адміністрування системи,	+

		розрахунок	бухгалтерського обліку, оперативного управління, управління виробництвом, галузевих спеціалізованих рішень, адміністрування.	спеціальні рішення	
3	Можливість використання страховими компаніями	Окремого продукту для України розроблено	Використовується деякими компаніями України (СК «Уніка», «АХА Страхування»)	Програма «Парус – Страхування» (робота з фінансами (планування витрат), бухгалтерським обліком, оперативним обліком (поліси, перестрахування), розслідуванням збитків, управлінням регіональними підрозділами).	+

Примітки: узагальнено на основі описів програмних продуктів та [1]

В Україні страховиками переважно використовуються ІТ та програмні продукти російської корпорації «Галактика» та української компанії «Українські страхові інформаційні системи», основним продуктом якої є інформаційна система «Insurance Company», котра реалізована на сучасних технологіях в архітектурі «клієнт-сервіс», охоплює всі сучасні аспекти обліку страхової інформації. Система інтегрується з бухгалтерським програмним забезпеченням «1С: Підприємство» та «Парус», засобами «MS Excel», «MS Word», графічними засобами, «OLAP» та іншими.

Також використовуються нові інформаційні системи в іпотечному страхуванні, такі як «M.Tutor» (Росія, «Захищені інформсистеми»), які призначені для автоматизації первинного відбору позичальників за правилами клієнтських запитів. У програмному продукті «RS-Loans V.6» (США, «R-Style Softlab») передбачено модуль підтримки іпотечного кредитування, але ця програма працює тільки в комплексі з програмою «АБС RS-Bank». Сучасний програмний комплекс «TOPS BI» (Росія) призначений

для автоматизації діяльності іпотечних інвесторів і складається з двох підсистем: підсистеми створеної на основі «Microsoft Business Solutions® Ахарта®» та підсистеми яка здійснює функції автоматизації роботи філій, сервісних агентів і первинних кредиторів [87].

В умовах жорсткої конкуренції на ринку страхових послуг, НАСК «Оранта» намагається зберігати свої лідируючі позиції, надаючи сервіс, який об'єднує якість і швидкість обслуговування. Постійне підвищення кваліфікації фахівців та удосконалення ІТ-інфраструктури, допомогли компанії збільшити клієнтську базу. Уже більш ніж 10 років НАСК «Оранта» працює з програмним продуктом «1С: Підприємство», який дозволяє вести облік процесів відображення доходів, витрат, фінансових результатів та резервів, ураховуючи вимоги національних та міжнародних стандартів. Розробка інформаційної системи «1С: Підприємство» є комплексним рішенням для страхових компаній, що забезпечує повне покриття стандартних бізнес-процесів страхової компанії і можливість налаштування відповідно до специфічних вимог замовника.

Система дозволяє автоматизувати бізнес-процеси всіх видів страхування і підтримує бізнес-логіку майнового страхування, страхування відповідальності і особистого страхування, включаючи індивідуальні, колективні договори страхування. Система забезпечує здійснення автоматичну обробку операцій за розрахунком страхових премій, страхових виплат. Такий варіант автоматизації облікової роботи дозволяє накопичувати необхідну інформацію в зручній формі, налаштовувати програму під вимоги діяльності компанії та формувати звітність, яка б задовольняла не лише потреби контролюючих органів, а й користувачів.

При впровадженні інформаційної системи «1С: Підприємство» НАСК «Оранта» були розроблені наступні блоки:

- підсистема обліку операцій страхування ;
- підсистема обліку операцій перестраховування ;
- відображення взаєморозрахунків з відділеннями;

- нарахування страхових резервів ;
- підсистема обліку необоротних активів ;
- облік банківських та касових операцій ;
- облік запасів ;
- кадровий облік та нарахування зарплати;
- підсистема фінансової звітності страхувальника ;
- планування, бюджетування та фінансовий аналіз ;
- обмін з програмою оперативного обліку «INS COM».

За допомогою програмного забезпечення системи «1С: підприємство» вирішуються важливі завдання страхової компанії НАСК «Оранта» (рис. 3.1).

Для реалізації завдань, пов'язаних з експертизою до цієї схеми нами запропоновано перелік завдань, які слід врахувати при розробці додатка до існуючого програмного продукту, зокрема модуля «Економічна експертиза».

аналізу;

Рис. 3.1. Основні завдання страхової компанії НАСК «Оранта», що вирішуються з допомогою програмного продукту «1С: Підприємство»

Джерело: сформовано на основі характеристик програми; штрихом виділено пропозицію щодо завдань для розробки програмного додатку для проведення експертизи

Страхові компанії вдаються сьогодні до різних методів оптимізації послуг з метою залучення та утримання клієнтів, ставлячи перед собою такі ключові завдання, як: підвищення якості надання страхових послуг; підвищення швидкості укладання договорів; підвищення якості обслуговування клієнтів; персоналізації взаємодії з клієнтами; підвищення оперативності реагування на запити. У той же час впровадження інформаційних технологій в частині проведення економічної експертизи обліку та звітності дозволить оперативно оцінювати якісний стан обліку та реальність показників звітності, зменшити навантаження експертів та підвищити оперативність виведення підсумкових даних і формування висновків. Удосконалення та використання сучасних ІТ є пріоритетним завданням з погляду створення прозорого та конкурентоспроможного страхового ринку в Україні. Адже, відсутність таких систем істотно гальмуватиме розвиток страхового ринку України.

Обов'язковою умовою ведення обліку та правильного формування результатів діяльності компанії є наявність у базах даних інформації за всіма первинними документами, які стосуються операцій компанії. При здійсненні експертизи з допомогою інформаційних технологій первинні документи страховика умовно можна поділити на дві групи: специфічні (притаманні лише для страховиків: страхові поліси, журнали договорів страхування, нарахованих платежів, виплат тощо) та уніфіковані (аналогічні для

підприємств інших галузей). На підставі складених первинних документів страхової компанії формуються бухгалтерські проведення на рахунках обліку. Для ефективного функціонування страхові компанії в процесі економічної експертизи обліку та звітності доцільно зібрати, згрупувати і узагальнити інформацію з метою формування оптимальної стратегії діяльності. На сьогоднішній день цей процес здійснюється завдяки використанню автоматизованих інформаційних технологій (далі – АІС) і системного підходу у страхуванні. Але більш якісно він буде здійснюватися саме в процесі здійснення експертизи.

3.2. Аналітичні методи та їх використання для експертизи основних показників страхових компаній

Економічна експертиза, як уже зазначалося, передбачає, що вона може бути як зовнішня, так і внутрішня. Зовнішня проводиться спеціалізованими сторонніми організаціями або особами, що мають відповідні дозвільні документи, а внутрішня – експертом страхової компанії, або, якщо це доцільно та економічно обґрунтовано – створеним підрозділом в Компанії. Методика, як також вже було зазначено, може бути ідентичною. Але, поряд з цим, якщо керівництву потрібно мати детальну внутрішню інформацію, в тому числі таку, яку воно не може поширювати (конфіденційну), її може надати система внутрішньої економічної експертизи. В цьому контексті така експертиза буде дещо виходити за межі власне обліку й звітності й міститиме опрацьовані на їх основі вихідні дані.

Зазвичай опрацювання даних обліку й звітності та їх показників здійснюється з використанням аналітичних методів, способів і прийомів. Сучасна наука економічного аналізу володіє широким колом такого інструментарію. А його використання дозволяє отримувати максимально адаптовану до прийняття управлінських рішень інформацію. Суттєвим недоліком в цьому процесі є широке коло об'єктів обліку, які можуть підлягати експертизі. Для вирішення цієї проблеми доцільно скористатися

достатньо простим і поширеним способом – анкетуванням та визначити на його основі найбільш важливі для керівництва компанії аспекти, котрі воно хоче експертувати. Ми вважаємо, що до таких об'єктів, які максимально пов'язані з ефективністю діяльності страхової компанії є грошові кошти, страхові та інші резерви, доходи.

Пропри те, що застосування аналітичного інструментарію для цілей внутрішньої економічної експертизи не вимагає суворого дотримання якихось законодавчих норм, ми вважаємо за доцільне при її здійсненні керувалася Статутом НАСК «ОРАНТА», чинним законодавством України, нормативними актами Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України, внутрішніми документами НАСК «ОРАНТА». Для здійснення економічної експертизи документи можуть аналізуватися як на основі вибірки (наприклад певні первинні документи бухгалтерського обліку, журнали-ордери, головна книга, акти контрольно-ревізійного управління, інші документи), так і суцільним шляхом. Підставою застосування останнього підходу може бути наявність явних зловживань, а бо потреба повної експертизи для вироблення заходів з оздоровлення підприємства та нової стратегії його діяльності.

Однією з вагомих ділянок експертизи в діяльності досліджуваної страхової компанії є дослідження використаних курсів валют, оскільки є операції, котрі здійснюються в іноземній валюті. В цьому контексті для зручності доцільно побудувати графік або таблицю їх динаміки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Офіційні курси основних валют

Валюта	Курс НБУ 31.12.2016 р.	Курс НБУ 31.12.2015 р.	Курс НБУ на 31.12.2014 р.	Курс НБУ на 31.12.2013 р.
1 долар США	27,190858	24,000667	15,768556	7,9930
1 євро	28,422604	26,223129	19,232908	11,05153
10 російських рублів	4,5113	3,2931	3,0304	2,4953
1 англійський фунт стерлінгів	33,310755	35,533176	24,525514	13,197311
1 чеська крона	1,051871	0,970185	0,693903	0,402315
1 канадський	20,080969	17,285036	13,560536	7,495438

долар				
1 швейцарський франк	26,528471	24,249241	15,990113	9,025282
1 польський злотий	6,439048	6,61847	4,470378	2,659648

Джерело: сформовано на основі дослідження офіційних курсів валют на дату складання звітності

Для більшої наочності та зручності сприйняття ці самі дані, які відображені в табл. 3.1 можна представити в графічному вигляді (рис. 3.1).

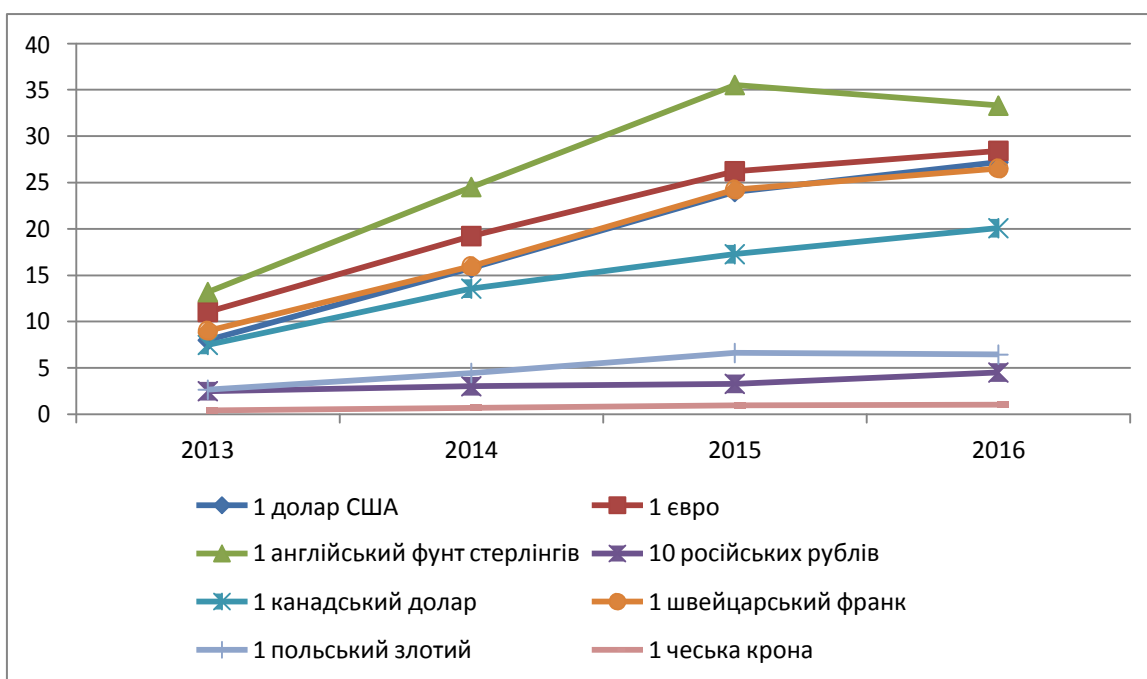

Рис. 3.1. Офіційні курси основних валют за роками станом на 31 грудня

Джерело: сформовано на основі дослідження офіційних курсів валют на дату складання звітності

Як свідчать досліджені дані, курс іноземних валют по відношенню до української гривні поступово зростає. Це у випадку наявності статей, котрі підлягають перерахунку на дату складання балансу певним чином викривляє дійсний стан активів і пасивів балансу.

Особливо це стосується грошових коштів НАСК «Оранта» і їх еквівалентів. В їх складі, як свідчить експертиза є кошти в касі (готівка), кошти на рахунках в банках, кошти в дорозі. Всі вони вільно конвертовані, але при цьому є у зв'язку з різницею в курсах деякі ризики змін їх вартості.

Особливістю в цьому випадку, яку слід врахувати експерту, є те, що грошові кошти компанії обліковуються за номінальною вартістю. Курсові різниці на дату визнання і складання звітності списуються на витрати періоду, в якому вони виникають, або на дохід.

На дату складання звітності (31.12.2016 р.) щодо грошових коштів є такі дані, що вони складають 37933,6 тис. грн.(рис. 3.1).

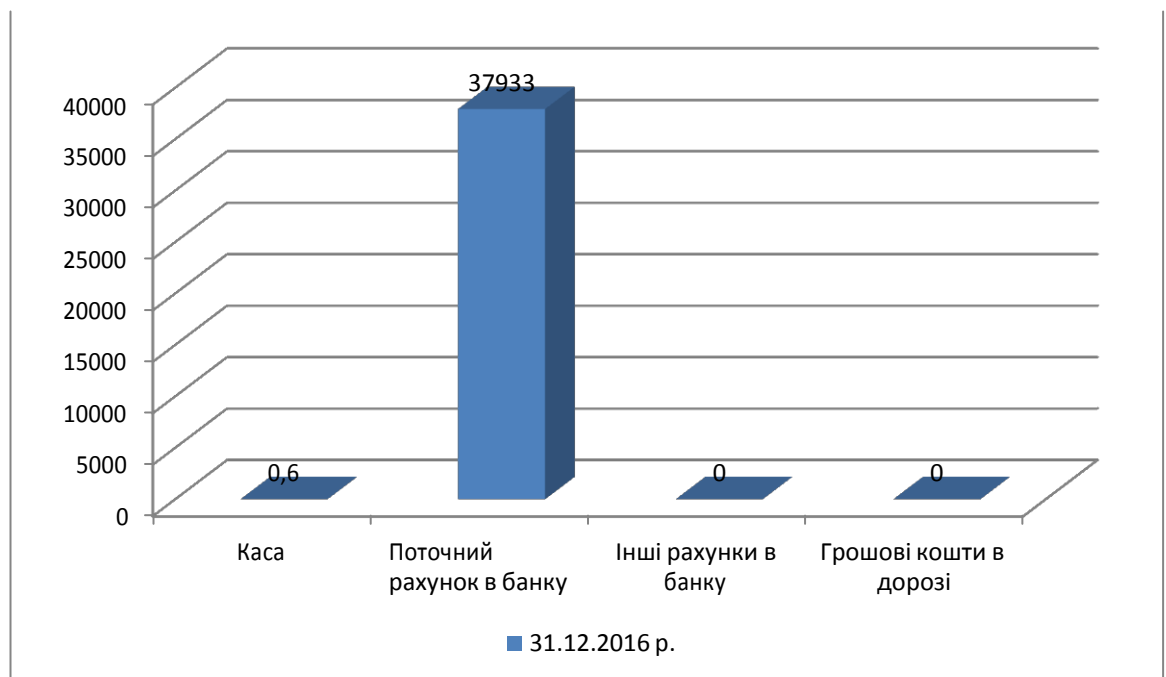

Рис. 3.2. Результати оцінки стану грошових коштів на дату складання балансу 2016 року
Джерело: сформовано на основі дослідження регістрів бухгалтерського обліку та опитування

Для подальшої, більш глибокої експертизи грошових коштів доцільно дослідити показники Звіту про рух грошових коштів. Зокрема, для управління страховою компанією важливо мати дані щодо надходжень і витрат грошових коштів, напрямів і джерел тощо.

Проведене дослідження дозволяє ідентифікувати причини найбільших контрагентів щодо яких ці кошти здійснюються або від яких отримуються. Отже, по статті «Інші надходження» рядок 3095, виявлено такі дані:

- операція по Ядерному страховому пулу – 42350 тис. грн.;
- відшкодування збитків, отриманих за регрес ними вимогами – 2183,2 тис. грн.;
- відсотки по депозитах – 21579,6 тис. грн.;
- погашення векселя – 4000, 0 тис. грн.;
- інші надходження – 8460,8 тис. грн.

Щодо витрачання грошових коштів, то напрямки сплати показані на рис.

3.3.

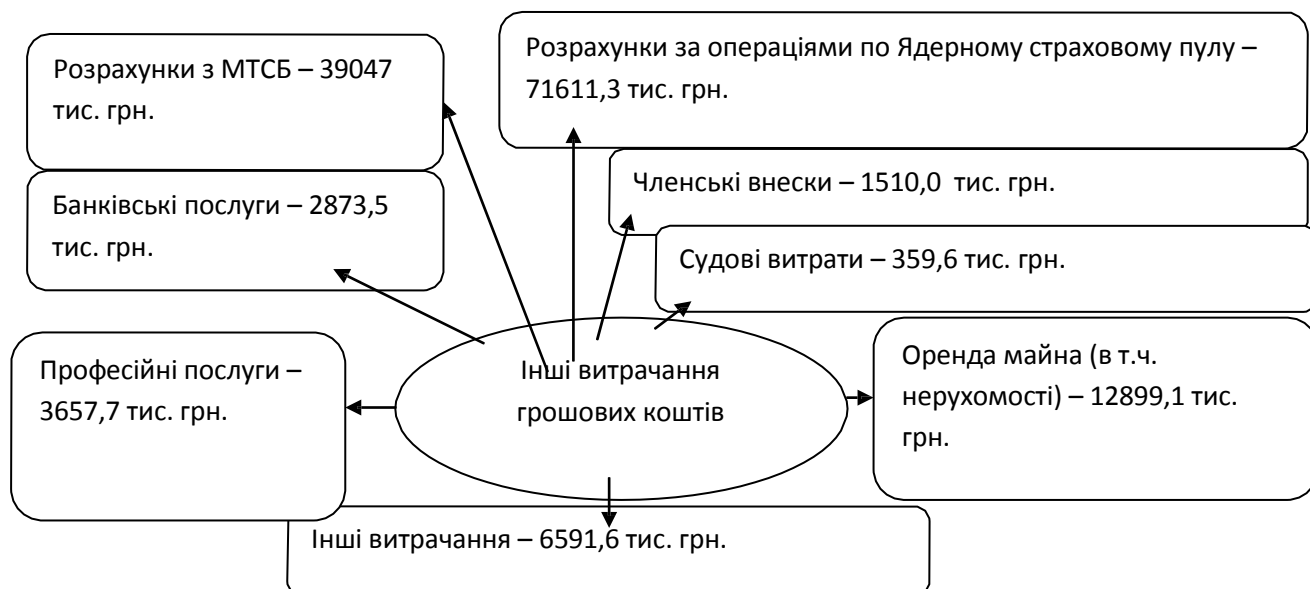

Рис. 3.3. Напрями інших витрачань грошових коштів, які можна виявити в процесі економічної експертизи завдяки використанню аналітичного методу

Джерело: сформовано на основі дослідження регістрів бухгалтерського обліку та опитування

З грошовими коштами тісно пов'язані такі поняття та явища в діяльності страхової компанії як дебіторська й кредиторська заборгованість. Для забезпечення стабільності діяльності компанії важливо мати відповідний

резерв. Зарубіжна практика свідчить, що цей резерв може розраховуватися різними способами, але в основу слід покласти строки погашення дебіторської заборгованості. Для визначення резерву сумнівних боргів в компанії використовують підхід, який полягає в тому, що резерв здійснюється повному обсязі відповідно до суми фактичної дебіторської заборгованості та розрахункової суми резерву на кінець кожного періоду.

Дослідження облікових даних дозволило зробити деяке узагальнення щодо дебіторської заборгованості та її динаміки погашення. Так у 2016 році, на кінець року дебіторська заборгованість складалася з дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги; іншої дебіторської заборгованості (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Дебіторська заборгованість НАС «Оранта» на 31.12.2016 року, тис. грн.

Показник	Всього на кінець року	в т.ч. за строками непогашення		
		до 3 міс.	Від 3 міс. до 6 міс.	Від 6 міс. до 12 міс.
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	9645,8	9640,7	5,1	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	3165,4	3017,5	72,5	75,4
Списано у звітному році безнадійно дебіторської заборгованості	4038,2	-	-	-
Сума заборгованості х пов'язаними сторонами в загальній сумі дебіторської заборгованості	461,7	-	-	-

Джерело: сформовано на основі додатків Г-Ж

Ці дані можуть бути використані для розрахунку резерву сумнівних боргів за досвідом розвинутих зарубіжних країн на базі підходу середнього відсотка. Існуючий резерв під сумнівну дебіторську заборгованість за договорами страхування, оплата страхових платежів за якими здійснюється частинами – 1379,7 тис. грн., резерв під дебіторську заборгованість з нарахованих доходів – 3758,9 тис. грн., резерв під іншу дебіторську заборгованість – 5035,9 тис. грн.

Для діяльності страхових компаній важливу роль відіграє процес формування резервів і забезпечень Це специфічний об'єкт бухгалтерського обліку, який притаманний саме страховим компаніям. Проведення експертизи щодо цього об'єкта має мати на меті оцінку доцільності та оптимальності сформованих резервів.

Для експертизи обліку забезпечень і резервів окрім правильності їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку необхідно перевірити розрахунки самих обсягів забезпечень. Контрольною сумою має бути обсяг забезпечень і резервів на кінець року. В НАСК «Оранта» забезпечення і резерви, що були використані у 2016 році склали 2962817,6 тис. грн.. (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Забезпечення і резерви НАСК «Оранта» 2016 року

Види забезпечень і резервів	Залишок на початок року	Збільшення за звітний рік		Використано у звітному році	Сторновано не використану суму у звітному році	Сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною	Залишок на кінець року
		Нараховано	Додаткові відрахування				
Забезпечення на виплату відпусток працівникам	8416,6	6571,1	-	5958,3	-	-	9029,4
Страхові резерви	300163,2	3064467,3	-	3050926,2	-	-	313704,3
Частка перестраховиків у страхових резервах	(15899,0)	(104263,6)	-	(98960,9)	-	-	(21201,7)
Резерв сумнівних боргів	225701,0	10475,6	-	4894,0	-	-	231282,6
Разом	518381,8	2977250,4	-	2962817,6	-	-	532814,6

Джерело: сформовано на основі додатків Г-Ж

Експертиза частки перестраховиків в резервах незароблених премій має здійснюватися так, як встановлюється оцінка резервів незароблених премій. Слід врахувати, що частка перестраховиків премій визнається на дату набрання чинності договору перестрахування.

При експертизі частки перестраховиків в резервах збитків вимагається дослідження умов договорів перестраховання. Ця частка визнається на дату подання заяви про страховий випадок.

Аналізуючи обсяги страхових резервів було встановлено, що загальна їх величина на 31.12.2016 року дорівнювала 328704,3 тис грн. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Обсяги страхових резервів НАСК «Оранта» станом на 31.12.2016 року

Назва страхового резерву	Сума, тис. грн.
Резерв незароблених премій	171277,0
Резерв заявлених, але не виплачених збитків	109142,8
Резерв збитків, що виникли, але незаявлені	32935,3
Резерв коливань збитковості	0,0
Резерви катастроф	15000,0
Резерви зі страхування життя	349,2
В т.ч. резерви довгострокових зобов'язань	349,2
ВСЬОГО	328704,3

Джерело: сформовано на основі інформації оприлюдненої на сайті компанії

Звіряння експертом сум резервів для перевірки правильності облікового відображення даних слід провести, використовуючи інформацію первинних документів і форм звітності. Наприклад у Балансі (ф.1) за 2016 рік резерв катастроф подано в сумі 15000 тис. грн. (розділ 1 «Власний капітал»). Тож отримана й зазначена в табл.3.4 сума за рядком 6 їй повністю відповідає, отже система обліку повною мірою задовольнила принцип точності.

Економічна експертиза страхових резервів є умовою, яка визначена п. 1 МСФЗ 4 «Страхові контракти». Ця вимога забезпечується шляхом проведення зовнішньої економічної експертизи для того, щоб на кожен звітну дату мати оцінку адекватності страхових зобов'язань. В основі методики проведення такої експертизи лежать поточні оцінки майбутніх рухів грошових коштів.

Проводиться така експертиза, як уже зазначалося, спеціальною особою, котра має відповідну ліцензію.

Зокрема, для підтвердження адекватності страхових резервів НАС «Оранта» уклала договір від 20.09.2013 р. №2/0913-CP2 з ТОВ «Дослідницький центр «Евклід»» щодо надання актуарних послуг.

Експертом була Редька Антоніна Вікторівна (Свідоцтво про відповідність вимогам до осіб, які можуть займатися актуарними розрахунками №02-031 та №03-018 від 31.01. 2017 р. Згідно висновку, що був отриманий в результаті проведеного аналізу адекватності зобов'язань, рівень сформованих страхових резервів за ризиковими видами страхування на кінець звітного періоду відповідає вимогам і є достатнім.

Важливою та об'ємною ділянкою економічної експертизи є такі об'єкти обліку к доходи, витрати та фінансові результати. Методика їх оцінки при проведенні експертизи має бути сформована з дотриманням принципу комплексності. Ми вважаємо за доцільне проводити експертизу з використанням таблиці, форма якої представлена нижче (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Результати експертизи показників доходів і витрат за 2016 рік

Найменування показника	Доходи	Витрати
А. Інші операційні доходи і витрати. Операційна оренда активів	4780,9	-
Операційна курсова різниця	27149,9	13641,7
Реалізація інших оборотних активів	3882,9	3715,1
Штрафи, пені, неустойки	4,9	2247,5
Утримання об'єктів житлово-комунального і соціально-культурного призначення	-	-
Інші операційні доходи і витрати	27966,0	26513,2
у тому числі: відрахування до резерву сумнівних боргів	X	10475,6
непродуктивні витрати і втрати	X	-
Б. Доходи і втрати від участі в капіталі за інвестиціями в: асоційовані підприємства	-	-
дочірні підприємства	-	-
спільну діяльність	-	-
В. Інші фінансові доходи і витрати: дивіденди	-	X
Проценти	X	-
Фінансова оренда активів	-	-
Інші фінансові доходи і витрати	21950,5	-
Г. Інші доходи і витрати: реалізація фінансових інвестицій	-	-
Реалізація необоротних активів	-	-
Реалізація майнових комплексів	-	-

Не операційна курсова різниця	73,9	-
Безоплатно одержані активи	-	X
Списання необоротних активів	X	302,6
Інші доходи і витрати	3939,3	2225,1
Товарообмінні (бартерні) операції з продукцією (товарами, роботами, послугами)	-	-
Частка доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за товарообмінними (бартерними) контрактами з пов'язаними сторонами	-	-

Джерело: сформовано на основі додатків Г-Ж

При здійсненні експертизи показників доходів і витрат необхідно врахувати, що страхові премії за договорами страхування (перестраховання) визнаються доходами в період початку дії договорів страхування (перестраховання) відповідно до договору страхування. А страхові премії за договорами страхування (перестраховання), термін дії яких 1 рік і менше, та премії за якими сплачуються частинами, визнаються доходами в повному обсязі незалежно від сплати чергових платежів. Чергові платежі доходом не визнаються і є погашенням дебіторської заборгованості страхувальника (перестраховальника) зі сплати чергових страхових платежів.

Страхові премії за договорами страхування (перестраховання), термін дії яких більше року, та премії за якими сплачуються частинами щорічно, визнаються доходами в розмірі річних страхових премій. За вищевказаними договорами, які не припиняють своєї дії у разі несплати чергового річного платежу, чергові щорічні страхові премії визнаються доходами с строки, які вказані в договорі, а надходження чергових річних платежів за такими договорами доходом не визнаються і є погашенням дебіторської заборгованості.

Критерії визнання доходів, що не пов'язані із страховою діяльністю, застосовуються окремо до кожної операції компанії. Кожний вид доходу і витрат відображається в бухгалтерському обліку окремо.

Доходи визнаються в міру впевненості в тому, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, і суму доходу можна достовірно визначити.

Доходи майбутніх періодів відображаються у тому випадку, коли сума доходів нарахована в поточному звітному періоді, але доходи будуть визнані у майбутніх звітних періодах.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) отриманий у сумі 460959,4 тис. грн.

Інші операційні доходи – 63784,6 тис. грн., з яких:

- дохід від реалізації іноземної валюти – 15,2 тис. грн.;
- дохід від реалізації інших оборотних активів – 3882,9 тис. грн.;
- дохід від операційної оренди активів – 4780,9 тис. грн.;
- дохід від операційних курсових різниць – 27149,9 тис. грн.;
- одержані пені, штрафи, неустойки – 4,9 тис. грн.;
- дохід від списання кредиторської заборгованості – 17405,3 тис. грн.;
- відшкодування раніше списаних активів – 3064,6 тис. грн.;
- дохід від безоплатно одержаних оборотних активів – 247,9 тис. грн.;
- комісійна винагорода з перестраховання – 709,8 тис. грн.;
- дохід від зміни резерву сумнівних боргів – 939,5 тис. грн.;
- дохід за розрахунками по нарахованих доходах (в т. ч. у валюті) – 2714,6 тис. грн.;
- дохід за розрахунками з орендарями по орендній платі – 1592,3 тис. грн.;
- дохід за розрахунками по нез'ясованих страхових платежах та авансах – 19,8 тис. грн.;
- дохід від оприбуткування ТМЦ (паливо, бланки суворої звітності) – 0,3 тис. грн.;
- дохід від розрахунків з вітчизняними страхувальниками за страховими платежами – 115,0 тис. грн.;
- дохід від розрахунків зі сплати судового збору за відшкодування завданих збитків – 383,4 тис. грн.;
- дохід від розрахунків з МТСБУ – 753,8 тис. грн.;
- інші доходи від операційної діяльності – 4,5 тис. грн.

Інші фінансові доходи – 21950,5 тис. грн., з яких:

- відсотки по депозитах (в т.ч. у валюті) – 20696,7 тис. грн.;
- відсотки по облігаціях та цінних паперах – 1253,8 тис. грн..

Інші доходи – 4013,2 тис. грн., з яких;

- дохід від реалізації металобрухту – 14,4 тис. грн.;
- дохід від відшкодування працівниками витрат на мобільний зв'язок – 56,8 тис. грн.;
- дохід від відновлення корисності активів та дооцінки – 3866,3 тис. грн.;
- дохід від не операційної курсової різниці – 73,9 тис. грн.;
- інші доходи – 1,8 тис. грн.

Витратами визнається або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу за умови, що такі витрати можуть бути достовірно оцінені. Операційні витрати компанії за 2016 рік становлять – 507459,9 тис. грн., з яких:

- матеріальні затрати – 19282,3 тис. грн.;
- витрати на оплату праці – 105608,7 тис. грн.;
- відрахування на соціальні заходи – 23792,6 тис. грн.;
- амортизація – 10767,4 тис. грн.;
- виплати страхового відшкодування – 149942,7 тис. грн.;
- відрахування у резерв збитків – 366,1 тис. грн.;
- агентська винагорода страховим агентам-юридичним особам – 60712,5 тис. грн.;
- комісійна винагорода за договорами, взятими на перестраховання – 240,8 тис. грн.;
- витрати на рекламу – 1205,4 тис. грн.;
- витрати на зв'язок – 3885,0 тис. грн.;
- витрати на операційну оренду активів – 14086,5 тис. грн.;
- витрати на отримані професійні послуги – 24121,8 тис. грн..

Інші витрати – 2527,7 тис. грн., з яких:

- виконавчий збір, судові витрати – 310,8 тис. грн.;
- списання необоротних активів та товарів – 576,9 тис. грн.;
- уцінка необоротних активів – 242,9 тис. грн.;
- витрати на обслуговування заходів, квіти та сувеніри – 708,7 тис. грн.;
- інші витрати – 688,4 тис. грн.

У складі витрат майбутніх періодів відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів (аквізиційні витрати, передплата періодичних видань тощо).

Аквізиційні витрати, що можуть відстрочуватися, включають всі витрати, які прямо пов'язані з укладенням нових або продовженням дії договорів страхування і прямо пропорційно змінюються залежно від обсягу страхових премій.

Відстрочені аквізиційні витрати класифікуються як актив.

Відстроченню підлягають тільки ті витрати, які змінюються у зв'язку з укладанням нових або продовженням дії договорів страхування і є прямо пов'язані з укладанням нових або продовження дії договорів страхування. Згідно з принципом відповідності актив з відстрочених аквізиційних витрат визнається і відноситься на витрати пропорційно розміру визнаного доходу від страхових премій. Витрати в частині, що припадає на незароблені премії, складають 30916,3 тис. грн., інші витрати майбутніх періодів (в т. ч. передплата періодичних видань, витрати на супроводження програмного забезпечення тощо) – 327,7 тис. грн.

Щодо експертизи фінансового результату, то слід пам'ятати, що він визначається в досліджуваній компанії щомісячно й в цілому по суб'єкту господарювання з врахуванням доходів і витрат всіх структурних підрозділів. У зв'язку з цим ця ділянка експертизи вимагає значних затрат часу. Великим плюсом в даному випадку є те, що компанія формує фінансовий результат в єдиній обліковій системі.

При цьому слід тільки врахувати те, що фінансовий результат зменшується на суму нарахованого податку на прибуток (згідно вимог Податкового Кодексу від 02.12.2010 р. №2755-VI, зі змінами й доповненнями). Базова ставка податку дорівнює 18%. Сплачується також податок на дохід за ставкою 3% (пп.136.1 та 136.2 Податкового Кодексу України).

Фінансовий результат до оподаткування по компанії складає 53048,7 тис. грн. (прибуток), витрати з податку на прибуток – 17497,9 тис. грн. (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Податок на прибуток НАСК «Оранта» та показники, що відображаються в звітності за 2016 рік

Показник	Сума, тис. грн.
Поточний податок на прибуток	23448,2
Відстрочені податкові активи: на початок звітного року	3154,0
на кінець звітного року	9104,9
Відстрочені податкові зобов'язання: на початок року	3154,0
на кінець звітного року	9104,9
Включено до Звіту про фінансові результати - всього	17497,0
в т.ч.: поточний податок на прибуток	23448,2
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	(5950,9)
зменшення (збільшення) відстрочених податкових зобов'язань	0,6
Відображено в складі власного капіталу - всього	5950,0
в т.ч. збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	5950,0

Джерело: сформовано на основі додатків Г-Ж; для розрахунку відстрочених податкових активів і зобов'язань використовувалась ставка податку на прибуток 3% і 18%

Експертиза звітності свідчить, що в Балансі, складеному станом на 31.12.2016 року відстрочені податкові активи та відстрочені податкові зобов'язання показані в згорнутому вигляді. Чистий фінансовий результат

досліджуваної компанії відповідає тому, що показаний у звітності й дорівнює 35550,8 тис. грн. (прибуток). Аналіз основних показників з позиції їх відповідності методиці облікового відображення та нормативній логіці формування дозволяє обґрунтовувати подальші управлінські дії та виробляти перспективні стратегії розвитку. В цьому контексті і зовнішня, і внутрішня економічна експертиза можуть слугувати базовим підґрунтям розробки таких стратегій, адже перевірені й проаналізовані показники засвідчуватимуть реальність стану об'єктів обліку та звітності. І власне саме така інформація потрібна для того, щоб будувати перспективні плани.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик О.В. Використання інструментів технологій OLTP та OLAP для обліку й аналізу виконання кошторису бюджетних установ // Наука молода: зб. наук. праць. молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – № 23. – С. 120-129
2. Адамик О.В. Інструменти „хмарних обчислень” як фактор вдосконалення обліку в бюджетних установах // Економічний аналіз: зб. наук. Праць. – 2015. – Випуск 19 (№2).
3. Адамик О.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі і аудиті: Навчальний посібник. – Тернопіль: ТАЙП, 2005.
4. Безверхий К. В. Вітчизняна фінансова звітність за МСФЗ: міфологія від мінфіну / К. В. Безверхий // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – № 2. – С. 8-12.
5. Белгородцева М. О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика : дис. кандидата екон. наук : 08.00.09 / Белгородцева Марина Олександрівна. – К., 2011. – 231 с.
6. Бланд Д. Страхование: принципы и практика: Пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 416 с. 5. Борисова В.А. Фінансовий механізм формування страхових резервів страховика / В.А.Борисова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Фінанси і кредит”. – 2012. — №1. – С.23-28.
7. Будник Л.А., Голяш І.Д. Класифікація державного аудиту // Економіка та суспільство: Науковий журнал Мукачівського державного університету. – 2016. – Випуск 2. – С. 661-665
8. Бутинець Ф. Ф. Інформаційні системи бухгалтерського обліку : [підручник] / Ф. Ф.Бутинець, С. В. Івахненко, Т. В. Давидюк, Т. В.Шахрайчук. – Житомир : Рута, 2006. – 544 с.
9. Веріга Г. В. Міжнародні стандарти фінансової звітності / Г. В. Веріга, А. Савро // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 9. – 19-25.

10. Воблый К. Г. Основы экономии страхования / Воблый К.Г., проф. Киев. ун-та и Коммерч. ин-та. – Киев, 1915. – 412 с.
11. Вовчак О. Д. Страхування : [навчальний посібник]. 3-тє видання, стереотипне. – Львів : «Новий світ – 2000», 2006. – 480 с.
12. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл / І. А. Волкова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.
13. Гавриш Г. О. Послуга економічної експертизи: сутність та особливості / Г. О. Гавриш // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – № 6. – С. 5– 10.
14. Гавриш Г. Сутність та особливості послуги з економічної експертизи [Електронний ресурс] / Г. Гавриш // Незалежний аудитор. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/ru/component/na_archive/896.html?view=material.
15. Гаманкова О. О. Облік і аудит у страхових організаціях : [навч.- метод. посіб. для самот. вивч. дисц.] / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2004. – 183 с.
16. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Гаманкова. – Київ, 2010. – 36 с.
17. Гарматій Т. О. Облік та аудит в страхових компаніях : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Т. О. Гарматій. – Тернопіль : 2004. – 180 с.
18. Гирке, Zeitschr. f. H R., 86, s. 161-162.
19. Гнип Н. О. Особливості ведення бухгалтерського обліку страхових компаній / Н. О. Гнип, Ю. Є. Ісакіна // Інноваційна економіка. – 2012. – № 10 (36). – С. 291-294.
20. Гойхбарг А. Г. Единое понятие страхового договора / А. Г. Гойхбарг // «Право». – 1914 г. – № 10.
21. Голов С. Ф. МСФЗ у форматі Мінфіну / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – № 4. – С. 3-8.
22. Головні завдання економічної експертизи [Електронний ресурс] / Судова незалежна експертиза України: офіційний сайт. – Режим доступу:

<https://ekspertiza.com.ua/uk/ekonomichna-ekspertiza/golovni-zavdannya-ekonomichnoji-ekspertizi>

23. Голяш І.Д. Використання методу гіпотетичних припущень у судово-економічній експертизі / І.Д.Голяш, С.Р.Романів // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Прогнозування та моделювання соціально-економічних процесів сьогодення». – К., 2017. – С.87-90.

24. Гончаренко О. О. Особливості організації обліку операцій страхування та перестраховування страховими компаніями / О. О. Гончаренко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць. – К. : ПП «Рута», 2013. – Вип. 2 (11). – Ч. 1. – С. 57-70.

25. Граве К. А., Лунц Л. А. Страхование. Государственное издательство юридической литературы. – Москва. – 1960. – 167 с.

26. Греджева Т. В. Класифікація та особливості формування доходів страховика / Т. В. Греджева // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 4 (24). – С. 57-60.

27. Греджева Т. В. Особливості формування та обліку страхових платежів / Т. В. Греджева // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9 (1). – С. 281-286.

28. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-97 № 822 від 30.12.97: затверджено наказом Держстандарту України від 30 грудня 1997 р. № 822 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.5200.0>

29. Дерій В. А. Економічний аналіз: теорія і практика // Проблеми і перспективи розвитку статистики, аудиту та економічного аналізу: моногр. / В. А. Дерій, І. Д. Голяш, М. Т. Щирба, С. І. Саченко, І. В. Будник Л.А., Загородна, Я. І. Костецький, В. З. Семанюк, В. М. Серединська, Р. В. Ціщик, Л. П. Матійчук та ін.; за ред. д.е.н., проф. В. А. Дерія. – Тернопіль: Крок, 2016. – С. 222-238. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/13523>

30. Доник Н.Я. Судова бухгалтерія / Н.Я. Доник, Г.П. Доник. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

31. Економічна експертиза [Електронний ресурс] / Київська незалежна судово-експертна установа: офіційний сайт. – Режим доступу: <https://kise.ua/golovna/idexam.html?id=1>

32. Идельсон В. Р. Страхование право. – Пг., 1914

33. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України станом на 18.03.2014. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

34. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р №53/5 (в редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. №1950/5). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

35. Кравчук Г. В. Методологічні засади управління конкурентоспроможністю страхових компаній : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Г. В. Кравчук. – Суми, 2010.– 42 с.

36. Кравчук Г. В. Характеристика страхового продукту, страхової операції та страхової послуги / Г. В. Кравчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 29. – С. 31-39.

37. Лаврова О. О. Особливості формування та змістового наповнення звітності про фінансовий стан і фінансові результати діяльності страхових компаній / О. О. Лаврова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3 (12). – С. 286-290.

38. Лень В. С. Облік і аудит у страхових організаціях : [навчальний посібник]. – К: Центр учбової літератури, 2009. – 408 с.

39. Лютова Г. М. Особливості обліку і звітності страхових компаній / Г. М. Лютова, О. О. Лаврова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010 р. – № 3 (9). – С. 283-286.

40. Манес А. Основы страхового дела / Пер. с нем. ; под ред. и допол. М. И. Ушакова. – Спб. : М. В. Кечедши-Шаповалов, 1909. – 173 с.

41. Машаро О. В. Особливості застосування метода нарахувань при обліку страхових платежів / О. В. Машаро // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка : Економіка. – 2011. – № 126. – С. 21-23.

42. Мельничук І. І. Економіко-правовий аспект визначення сутності категорії страхування / І. І. Мельничук // Економіка. Фінанси. Право. – 2014. – № 9/1. – С. 62-66.

43. Мельничук І. І. Методичні аспекти розкриття інформації у Звіті про фінансові результати страховика / І. І. Мельничук // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 7 (157). – С. 463-469.

44. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності [Електронний ресурс] : наказ Мінфіну від 28.03.2013 р. № 433. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=382859.

45. Методичні рекомендації щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності для страхових компаній в Україні [Електронний ресурс]: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/MSFZ/metod_msfz_1.pdf.

46. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320282/file/IAS%2001.pdf>.

47. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_025.

48. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 34 «Проміжна фінансова звітність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_049.

49. Міжнародний стандарт фінансової звітності 4 «Страхові контракти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_008.

50. Навроцький Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Д. А. Навроцький. – Київ, 2005. – 14 с.

51. Національна страхова компанія «Оранта» [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт . – Режим доступу : <http://oranta.ua/ukr/main.php>
52. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України станом на 18.03.2014. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
53. національного університету. Серія «Економіка». – 2013. – Т. 18. – Вип. 3/2. – С. 132-134.
54. Нечипорук Л. В. Посилення ролі страхування в умовах реформування соціальної сфери суспільства / Л. В. Нечипорук // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Економічна теорія та право. – 2013. – № 2. – С. 279-281.
55. Огляд страхового ринку [Електронний ресурс] : сайт Нацкомфінпослуг. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/strahoviy-rinok.html>.
56. Олійник А.В. Інформаційні системи і технології у фінансових установах / А.В. Олійник, В.М. Шацька // – Навчальний посібник – Львів: «Новий Світ-2000». – 2006 – 436 с.
57. Олійник Л.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: сучасний стан та перспективи розвитку / Л. Г. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 5, Т. 2. – С. 234-237.
58. Оранта / Офіційний сайт компанії. – Режим доступу: <http://www.oranta.ua/ukr/main.php>
59. Оранта : Фінансові показники / Офіційний сайт компанії. – Режим доступу: http://oranta.ua/ukr/financial_parameters.php
60. Островерха Р. Е. Прибуток страхових компаній та порядок його формування / Р. Е. Островерха // Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 384-393.
61. Панасюк В.М., Підлужна Н.М. Формування інформаційно-аналітичної бази підприємства // Проблеми економіки України. – 2006. – Випуск 11. – С. 79-

62. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/files/file00621.pdf>
63. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 станом на 18.03.2014 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
64. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
65. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : [підручник] / С. Ф. Покропивний – [2-ге вид. перероб та доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 352 с.
66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України станом на 18.03.2014 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.
67. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України станом на 09.08.2013 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.
68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України станом на 09.08.2013 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
69. Порядок розрахунку резервів незароблених премій, що проводиться за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів від 23.07.2008р. 671-2008-п, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/671-2008-%D0%BF>
70. Правила розміщення страхових резервів із страхування життя [Електронний ресурс] : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.11.2004 р. № 2875. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1626-04>.
71. Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17

грудня 2004 року № 3104 (зі змінами та доповненнями від 29 липня 2014 року № 2264).

72. Приходько В. С. Методологія обліку страхової діяльності та аналіз платоспроможності страховика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / В. С. Приходько. – Київ, 2000. – 16 с.

73. Про архітектурну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 20 травня 1999 року № 687-XIV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/687-14>

74. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV станом на 01.01.2014 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

75. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року № 2343.

76. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України : Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 22 квітня 2002 року № 258.

77. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства юстиції №965/5 від 01.06.2009 р. із змінами та доповненнями від 26.12.2012 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

78. Про затвердження Положення про проведення експертизи та порядок реєстрації експертів при Національній комісії регулювання електроенергетики України : Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України від 12 лютого 2003 року № 129.

79. Про затвердження Порядку видачі дозволів Державним комітетом з нагляду за охороною праці та його територіальними органами : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2003 року № 1631.

80. Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 39 від 03.02.2004 р.

81. Про затвердження Правил безпеки під час експлуатації магістральних нафтопроводів : Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 23 травня 2007 року № 110

82. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>

83. Про підвищення ефективності залучення та використання коштів міжнародних фінансових організацій : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «» від 29 грудня 2004 року № 451.

84. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07.03.1996 р. №85/96-ВР – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

85. Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності [Електронний ресурс]: Лист МФУ від 29.07.03 р. № 04230-04108. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=33638&cat_id=34931.

86. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III станом на 20.07.2014 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

87. Проскурович О. В. Економетричне моделювання результативності діяльності страхових компаній / О. В. Проскурович, І. І. Мельничук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип 9-1. – Ч. 4. – С. 231-235.

88. Проскурович О. В. Формування фінансових результатів страхових компаній / О. В. Проскурович, І. І. Мельничук // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 5. – Т. 1. – С. 109-116.

89. Прохар Н. В. Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики : [монографія] / Н. В. Прохар, Ю. О. Ночовна. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 257 с.

90. Річна фінансова звітність НАСК «Оранта». Примітки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oranta.ua/files/site/Prymitky_2016.PDF

91. Розвиток інформаційних технологій на страховому ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eworks.com.ua/work/4844_Rozvitok_informaciih_tehnologii_na_strahovomu_rinky_Ukraini.html

92. Романів С.Р. Економічна експертиза : її сутність і роль у сфері контролю / С.Р.Романів, І.Д.Голяш // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові економічні дослідження : теорії та пропозиції». – Запоріжжя, 2016. – С.76-78.

93. Самойловський А. Л. Державне регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / А. Л. Самойловський. – Київ, 2000. – 14 с.

94. Саченко С. І. Економічна експертиза взаємовідносин підприємства з споживачами / С. І. Саченко, О. М. Черешнюк // Приазовський економічний вісник. – 2017. – № 2. – С. 159-163.

95. Саченко С. І. Економічна експертиза розрахунків з покупцями / С. І. Саченко, О. М. Черешнюк // Сучасні наукові погляди на вдосконалення економіки: перспективи та розвиток: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Аналіт. центр «Нова економіка», 2016. – С. 69-72.

96. Сидоренко О. О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів : дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / Сидоренко Олександр Олександрович. – К., 2011. – 181 с.

97. Сокіл Л. М. Страховий продукт як матеріальна основа страхових зобов'язань / Л. М. Сокіл // Наука й економіка. – 2011. – № 4 (24). – С. 51-58.

98. Сосновська О. О. Механізм управління гнучкістю ресурсного потенціалу страхових компаній / О. О. Сосновська // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 393-400.

99. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 г. № 911-р – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>

100. Страхування : Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2011. – 599 с.

101. Страхування : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2010. – 628 с.

102. Страхування: Підручник / за ред. Осадця С.С. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КЕНУ, 2013. – 604 с.

103. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посібник / [Л. В. Гуцаленко та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.

104. Терещенко В. С. Аналіз наслідків переходу страхових компаній на облік за МСФЗ [Електронний ресурс] / В. С. Терещенко, М. А. Лаврік. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/7_102311.doc.htm

105. Ткаченко Н. В. Страхування: [навчальний посібник] / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2009. – 376 с.

106. Фисун І. В. Формування ринку страхових послуг в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / І. В. Фисун. – Київ, 2008. – 19 с.

107. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. М. Фурман. – Київ, 2006. – 37 с.

108. Хавтур О. В. Фінансові потоки страхових компаній в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. В. Хавтур. – Тернопіль, 2004. – 25 с.

109. Чумак О. В. Методичні особливості обліку доходів страховика залежно від їх класифікації / О. В. Чумак, І. І. Мельничук // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації : Збірник наукових праць. – К.: Типографія «Інтердрук», 2014. – Вип. 1 (12). – С. 376-382.

110. Чумак О. В. Модель обліку витрат на організацію страхової справи: стан та вдосконалення / О. В. Чумак, І. І. Мельничук // Вісник Одеського

111. Шахов В. В. Страхование: Учебник для вузов / В. В. Шахов. – М. : ЮНИТИ, 2003. – 311 с.

112. Шварєв А. Ю. Система реализации страховых услуг и её влияние на рентабельность страховых организаций : дис. кандидата экон. наук : 08.00.10 / Шварєв Александр Юрьевич. – Москва, 2007. – 174 с.

113. Шептура О. О. Моделі та методи автоматизації прийняття рішень з управління основною діяльністю страхової компанії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 05.13.06 «Автоматизовані системи управління та прогресивні інформаційні технології» / О. О. Шептура. – Харків, 2007. – 22 с.

114. Шірінян Л. В. Фінансове регулювання страхового ринку: проблеми теорії та практики : [монографія] / Л. В. Шірінян. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 458 с.

115. Шолойко А. С. Основна сутність понять «страхова послуга» і «страховий продукт» / А. С. Шолойко // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 105-109.

116. Щодо річних звітів та консолідованих звітів страхових компаній [Електронний ресурс] : Директива Ради 91/674/ЄЕС станом на 26.03.2007 р. – Режим доступу : <http://ukraine.uapravo.net/data/base61/ukr61956.htm>.